

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**Specifika individuální a skupinové práce u dospívajících
Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Kolíně**

Bc. Hana Jelínková

vedoucí práce: Mgr. Antonín Klecanda

Praha 2013

Prague college of psychosocial studies

**The individual and group work specifics with adolescents in the
low-threshold facility for children and youth in Kolín**

Bc. Hana Jelínková

The Diploma Thesis Supervisor: Mgr. Antonín Klecanda

Praha 2013

Anotace:

Diplomová práce se zaměřuje na specifika a propojenost individuální a skupinové práce v prostředí Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. V textu je vymezeno nízkoprahové zařízení pro děti a mládež z pohledu zákona a České asociace streetwork. Autorka v práci definuje období adolescence a zabývá se vývojovými úkoly, blíže specifikuje krize a zátěžové situace v období dospívání, čímž poukazuje na osobnostní atributy cílové skupiny.

Empirická část práce předkládá způsob práce v konkrétním zařízení v Kolíně, mapuje specifika, úskalí individuální a skupinové práce. Prostřednictvím výzkumné sondy si pokládá otázku, zda lze pracovat na osobnostních změnách klienta formou individuální a skupinové práce v prostředí NZDM Kolín a propojit ji takovým způsobem, aby vedla k účelnému řešení problému klienta.

Klíčová slova:

adolescence, skupinová práce, individuální práce, nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, osobnostní atributy, krize, specifika práce

Abstract:

The thesis focuses on individual and group work specifics and interconnectedness in an institution for children and youth. The institution for children and youth is defined in this text from the perspective of the law and the Czech Streetwork Association. The author defines adolescence period and deals with tasks development, specifies crisis and stressful situations during adolescence which points to the personal attributes of the target group.

The empirical part of the thesis presents a form of work in a particular facility in Kolín, furthermore maps specifics, individual and group work difficulty. Through research probe, the author ask herself the question whether it is possible to work on the client's personal changes via individual and group work environment in the low-threshold facility for children and youth in Kolín and link it in a such way as to lead to an efficient solution to the client's problem.

Key words:

adolescence, group work, individual work, low-treshold facility for children and youth, personal attributes, crisis, work specific

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Pardubicích dne 30. 7. 2013

Bc. Hana Jelínková

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat všem, kteří mi byli nápomocni při zpracování diplomové práce. Zejména vedoucímu práce panu Mgr. Antonínu Klecandovi za odborné vedení, Bc. Barboře Kubelkové a Ing. Romanu Jelínkovi za jejich ochotu při poskytování cenných rad a připomínek.

OBSAH

Úvod	4
I. Teoretická část.....	6
1 Charakteristika nízkoprahového zařízení pro děti a mládež	6
1.1 Legislativní ukotvení služby	6
1.2 Poslání.....	7
1.3 Cíle.....	8
1.4 Cílová skupina	9
1.5 Principy služby	10
2 Vymezení a diferenciací období adolescence	13
2.1 Vymezení pojmu adolescence	13
2.2 Teorie a přístupy k adolescenci	14
2.3 Diferenciací adolescence.....	15
3 Procesy a vývojové změny v adolescenci.....	17
3.1 Psychologické atributy u adolescentů.....	17
3.1.1 Utváření identity.....	18
3.1.2 Emoční vývoj	19
3.1.3 Kognitivní vývoj	20
3.2 Sociální atributy u adolescentů	20
4 Krizové a zátěžové situace v období dospívání	22
4.1 Krize v životě dospívajících	22
4.1.1 Krize přijetí vlastního těla a sexuálního vývoje.....	22
4.1.2 Krize utváření identity a sebeúcty.....	23
4.1.3 Krize role a konfrontace s autoritami.....	23
4.2 Rizikové a problémové chování	24
5 Vymezení individuální a skupinové práce v NZDM.....	26
5.1 Psychosociální dovednosti.....	26
5.2 Charakteristika individuální a skupinové práce v prostředí NZDM.....	27
5.2.1 Kontaktní práce	29

5.2.2	Poradenství.....	29
5.2.3	Informační servis.....	29
5.2.4	Případová práce.....	30
5.2.5	Krizová intervence	30
5.2.6	Programy specifické prevence	31
II. Empirická část		32
6	Úskalí a specifika individuální a skupinové práce v NZDM Kolárka Kolín	32
6.1	Třístupňový model schodů jako specifikum práce s klientem.....	32
6.1.1	Běžné fungování na klubu.....	33
6.1.2	Zážitkový program	33
6.1.3	Peer skupina	35
6.2	Specifika procesu individuální práce s klientem	36
6.2.1	Jednání se zájemcem	36
6.2.2	Mapování.....	37
6.2.3	Individuální plánování	38
6.2.4	Revize, hodnocení	38
6.3	Úskalí individuální a skupinové práce v NZDM Kolárka Kolín	39
6.3.1	Nemotivovaný klient.....	39
6.3.2	Nedůvěřivý klient.....	39
6.3.3	Fluktuace a nepravdělné využívání služby	40
6.3.4	Zjevná a skrytá zakázka	40
6.3.5	Hranice ve vztahu.....	41
7	Kvalitativní analýza procesu osobnostních změn klienta v rámci individuální a skupinové práce v NZDM Kolárka Kolín.....	42
7.1	Metodologie a proces ukotvení.....	42
7.1.1	Předporozumění jevu	43
7.1.2	Plán výzkumné sondy	43
7.2	Analýza průběhu individuální práce formou kazuistiky.....	45
7.2.1	Participant P1	45
7.2.2	Participant P2	47

7.2.3	Participant P3	48
7.2.4	Participantka P4	50
7.2.5	Participantka P5	51
7.3	Zpětná analýza průběhu skupinové práce	52
7.4	Komparace individuální a skupinové práce	59
7.5	Závěr výzkumné sondy	62
7.6	Diskuse k výzkumné sondě	64
	Závěr	65
	Použité zdroje	66

Úvod

Individuální a skupinová práce v prostředí Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) hledala dlouhou dobu své metodické a koncepční ukotvení. Postupně docházelo k profesionalizaci využívaných nástrojů práce, které se staly standardními a efektivními postupy při práci s mladými lidmi. Přesto vnímání většinové společnosti vůči NZDM nepřekročilo ráz volnočasových aktivit pro „problémovou mládež“. V současné době se řada zařízení snaží mýtus volnočasového zařízení profesionálním přístupem vyžadujícím odbornou kvalifikaci a vzdělání změnit.

V průběhu uplynulých třech let jsem se zabývala v rámci O. s. Prostor vystavěním nové služby NZDM v Kolíně. Od samého počátku vnímal pracovní tým nutnost ve volbě nových nástrojů práce, než bylo v dosavadním způsobu práce NZDM zvykem. Zohlednění terapeutických prvků práce a jeho aktivní využívání v rámci vyššího práhu služby mě inspiroval k napsání diplomové práce. Zasazením a pravidelnou aplikací sociálně terapeutické práce do kontextu základních služeb NZDM dochází k nastavení rovnoměrné nabídky služeb, která nesoustřeďuje práci pouze na aktivní trávení volného času, ale rozšiřuje ji způsobem, který pokrývá široké spektrum potřeb cílové skupiny. Realizací diplomové práce se snažím o popsání a představení modelu poskytované pomoci, který by pro současná a zejména budoucí vznikající zařízení mohl definovat inovativní způsob práce soustředěný na formulaci nových metod a odborných doporučení. Cílem diplomové práce je zjistit, zda je možné v prostředí NZDM propojit individuální a skupinovou práci tak, aby účelně řešila problém klienta. Dále pak odpovědět na otázku, jakým způsobem lze pracovat na osobnostních změnách klienta formou individuální a skupinové práce v prostředí NZDM.

V úvodu teoretické části se zabývám charakteristikou nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v kontextu legislativní úpravy, vymezením cílové skupiny, principů a cílů služby. V následující kapitole nastiňuji teoretické přístupy k období adolescence, vymezuji a diferencuji toto období. Práce také definuje psychologické a sociální atributy dospívajících a tím umožňuje porozumět cílové skupině v komplexnosti vývojových změn a teoreticky nastiňuje způsob práce a její nástroje v NZDM.

Stěžejní část podrobně popisuje systém individuální a skupinové práce, její specifika a úskalí v prostředí NZDM Kolín. Empirická část se zabývá aplikací individuální a skupinové práce v NZDM Kolín, její komparací ve smyslu působení na klienta. Pro účely výzkumu byla zvolena metoda výzkumné sondy, ve které byly použity metody zúčastněného pozorování, rozhovoru, zpětné interpretace a analýzy průběhu skupinové práce, analýzy

osobní dokumentace participantů. V závěru shrnuji vliv skupinové a individuální práce na proces osobnostních změn klienta.

I. Teoretická část

1 Charakteristika nízkoprahového zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je považováno za poměrně mladou a rychle se rozvíjející službu od poloviny 90. let 20. století. Počátek vzniku byl v České republice spojován se zaváděním kontaktní terénní práce, která poukázala na neexistenci zázemí a následných služeb pro děti a mládež, které nemohly nebo nechtěly navštěvovat klasické instituce převážně školského charakteru (např. dům dětí a mládeže, lidové školy umění aj) a plnit podmínku člena takového zařízení (Klíma, Jedlička 2007). Výše uvedený fakt a nezájem společnosti o danou problematiku vybízel k hledání konceptu služby, která by vyhovovala požadavkům „nové cílové skupiny“.

Od roku 1999 v České republice dochází k markantnímu rozvoji NZDM s čímž se pojí hledání vlastní identity, metodického a konceptuálního ukotvení služby stejně tak, jako zdrojů financování a rozvoje edukace jednotlivých pracovníků. Výrazně napomáhající profesní organizací, která přispívala k ujasnění představy NZDM byla a nadále je Česká asociace streetwork.

1.1 Legislativní ukotvení služby

Pozitivní vliv v hledání vlastní identity podpořilo začlenění NZDM do zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách čímž zařízení dostalo statut sociální služby. Služba byla jasně definovaná z hlediska typu, cílů a činností a stala se tak podporovanou a srozumitelnou formou práce.

Součástí legislativní úpravy je také prováděcí vyhláška č. 505/2006 Sb., Ministerstva práce a sociálních věcí, která společně se zmiňovaným zákonem ukotvuje službu NZDM v rámci služeb sociální prevence, které jsou dle § 53 definovány jako: *„Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů“*.

Dle legislativního rámce je služba určena dětem a dospívajícím ve věku od 6 do 26 let a svou podstatou umožňuje poskytování služby anonymně v rámci ambulantních nebo terénních služeb. Vnitřní koncepce služby NZDM vychází z dílčích činností. Radka

Janebová (2007) uvádí typy činností, které by se daly pospat z hlediska poskytování pomoci a prevence. Do oblasti poskytování pomoci lze zahrnout sociální, krizově intervenční a sociálně právní poradenství ve smyslu pomoci a orientace v různých životních a osobních doménách klienta (např. vztahy, zaměstnání, bydlení, zdraví zjišťování sociální situace klienta, sociálně právní poradenství aj.). Z hlediska prevence vymezuje odborné poskytování sociální prevence, depistáž a vyhledávání potenciálních klientů a analytickou činnost sociálně patologických jevů v daných lokalitách.

Výše uvedené koresponduje s činnostmi, jak je definuje odst. 2, §62 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který uvádí *výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv*. Prováděcí vyhláška č. 505/2006 Sb. je dále rozpracovává o jednotlivé úkony.

Legislativní ukotvení, zavedení standardů a vypracování pojmosloví, které se stalo terminologickým základem NZDM, pomohlo profesionalizovat službu NZDM a vymezit ji tak vůči volnočasovým zařízením a drogovým službám, se kterými byla dlouhou dobu srovnávána (Klíma, Jedlička 2007). Akcent sociální služby vyžaduje definování vlastního poslání, cílové skupiny, cílů, principů a obsahu služby NZDM. Jasně formulování těchto základních prohlášení pomáhá v orientaci v nabídce poskytovaných služeb směrem k odborné, neodborné veřejnosti a potenciálním klientům.

1.2 Poslání

V oblasti sociálních služeb znamená poslání schopnost určité služby směřovat k sociálnímu začlenění tak jako soulad se stanovenými zákony a deklarovanou sociální politikou státu (Čermáková, Holečková, 2008). Formulace poslání je klíčovým vodítkem k formulování a směřování konceptu zařízení. Obecně se dá říci, že je klíčových rysem vystihující základní podstatu sociální služby.

Česká asociace streetwork v oficiální publikaci Pojmosloví předkládá poslání NZDM následovně. Posláním NZDM je sociální začlenění dětí a mládeže, které se ocitli v nepříznivé sociální situaci a pozitivně tak ovlivňovat změnu v jejich životním způsobu, poskytovat informace, odbornou pomoc, podporu a předcházet tak sociálnímu vyloučení.

V praxi se ukazuje jako žádoucí věnovat pozornost pozitivní konotaci při vytváření poslání dané služby. Nedochozí tak k přidělování nálepky a společností často zmiňovaného termínu služby pro „problémovou mládež“. Příkladem lze uvést NZDM Kolárka v Kolíně, jejímž poslání je poskytovat pomoc, podporu, bezpečný prostor mladým lidem od 13 – 26

let z Kolína a okolí, kteří zažívají bouřlivé období dospívání a pozitivně ovlivňovat jejich životní styl (Metodika č. 1 Poslání, cíle, cílová skupina a principy služby NZDM Kolárka, 2013).

1.3 Cíle

Primární cíl NZDM vychází z typu služby, jež má ráz preventivní. Zaměřuje se na udržení kontaktu s jednotlivci a skupinami, kteří nevyužívají z běžných nabídek služeb v regionu a umožňuje tak pracovat na snižování sociálních a zdravotních rizik vyplývajících z nezdravého způsobu života, rizikového chování popř. z konfliktních životních situací (Klíma, Jedlička, 2007). Pojmosloví NZDM uvádí také podporu a pomoc v obtížných životních situacích, posílení sociálních schopností a dovedností, podporu začlenění do skupiny vrstevníků, společnosti popř. zapojení do místní komunity a nezbytnou psychickou, fyzickou, právní a sociální ochranu během pobytu ve službě a vytváření podmínek pro realizaci osobních aktivit. Takto formulované cíle jsou rozpracovanou podobou obecně popisovaných cílů NZDM, které uvádí zákon o Sociálních službách č. 108/2006 Sb.

Zaváděním Standardů kvality sociálních služeb se zdůraznila důležitost ve formulaci jednotlivých cílů zařízení. Praxe ukazuje, že přílišné zobecnění vede k nemožnosti cíle ověřovat a tudíž službu naplňovat. Lze říci, že důvodem formulování cílů není jen samotné směřování služby, ale jedná se také o kontrolní mechanismus, který ověřuje, jakým způsobem a zda vůbec zařízení směřování dosahuje. Ověření cílů a soulad s metodickými koncepty dané služby bývá známkou reálného definování. Pro ilustraci uvádím cíle NZDM Kolárka O. s. Prostor, ke kterému práci vztahuji (Metodika č. 1 Poslání, cíle, cílová skupina a principy služby NZDM Kolárka, 2013):

- Vytvářet podmínky pro zdravý vývoj klientů
 - nabízet pomoc, podporu a bezpečný prostor při řešení nepříznivé životní situace a vést klienty k samostatnému řešení
 - motivovat klienty k aktivnímu trávení volného času
 - zvýšit, posílit sociální schopnosti a dovednost
 - podpořit sociální začlenění a vést klienty k orientaci ve společnosti
- Prostřednictvím svého působení v Kolíně a okolí přispívat k vzájemnému porozumění cílové skupiny a širší veřejnosti

- Snižovat sociální, zdravotní rizika související s životním stylem cílové skupiny

1.4 Cílová skupina

Smysl definování cílové skupiny leží na jasné představě pracovníků o tom, kdo je klientem služby. Při vytváření definice cílové skupiny vychází zařízení primárně z určitých charakterových znaků vztahující se k určité klientele, kterými mohou být např. věk, národnost, pohlaví atd. Zařízení si taktéž všimá sekundárního znaku cílové skupiny, který vysvětluje, z jakého důvodu je daná osoba klientem služby a jakého problémového jevu se týká (Staníček, Herzog, 2007). Charakteristika cílové skupiny usnadňuje volbu přístupů práce a nabídku služeb, ve které zohledňuje individuální potřeby klienta.

Již samotný název NZDM má v sobě zakomponovanou cílovou skupinu a zaměřuje se na skupiny dětí a mládeže ve věku od 6 do 26 let, které jsou ohroženy společensky nežádoucími jevy (př. závislost, šikana, konfliktní / agresivní chování, xenofobie, promiskuita, kriminalita / delikvence), nacházejí se v nepříznivé životní situaci (př. rozvod v rodině, zhoršená ekonomická situace rodiny, problémy spojené se školou, s vrstevníky, úmrtí) popř. hledají alternativu k běžně trávenému volnému času (př. pasivní trávení volného času, vyhraněný životní styl) (Jedlička aj., 2004). Dle Jindřicha Racka a Aleše Herzoga (2007) lze nepříznivou životní situaci v kontextu NZDM specifikovat do konkrétnější podoby:

- Konfliktní situace, které jsou v rozporu s právními, společenskými a kulturními normami (př. šikana, záškoláctví, vandalismus, experimentování s psychotropními látkami, diskriminace aj.).
- Obtížné životní události, které jsou obtížně řešitelné vlastními silami (př. rozpad rodiny, partnerských vztahů, problémy s vrstevníky, s rodiči aj.).
- Omezující životní podmínky, které způsobují snížení nebo omezení psychosociálních dovedností (absence zájmů, absence emočního prožívání, neschopnost přizpůsobení se, navázání sociálních kontaktů aj.).

Nepříznivé životní situace pak v důsledku mohou negativně ovlivňovat kvalitu života mladého člověka. Pro ilustraci lze uvést např. opakované zkušenosti s diskriminací (z hlediska etnického původu, pohlaví, sexuální orientace, náboženství, jazyka), které zvyšují pravděpodobnost výskytu sociálního vyloučení. Literatura a dostupné údaje naznačují, že nejen reálná diskriminace vede ke zhoršení životních a zdravotních podmínek,

ale také subjektivní pocit diskriminování negativně ovlivňuje kvalitu života dospívajících (Paolini, 2013).

Současná praxe se setkává s dělením programu dle věkových skupin a doporučuje zaměřit NZDM pouze na jednu z nich. Jedná se o programy pro skupiny dětí a dospívajících od 6 do 12 let, od 13 do 18 let a od 19 do 26 let. Důvodem dělení programu je rozdílnost potřeb a způsobů práce v určitých věkových rozmezích. Pokud je služba poskytována více věkovým skupinám, je doporučováno oddělit programy časem, popř. místem (Pojmosloví, 2008).

Za dobu poskytování služby lze definovat tzv. „typického klienta“ NZDM, který se může lišit dle sociálního, kulturního, místního kontextu dané lokality. Na Kolínsku v NZDM Kolárka lze typického klienta charakterizovat následovně:

- Romský chlapec ve věku 14-16 let, kouří, má zkušenost s alkoholem a experimentální zkušenosti s drogami (zejména marihuana, v některých případech pervitin). Rodina se vyznačuje nižším sociálně-ekonomickým statutem (časté stěhování, nedostatek financí, rozvodovost).
- Mladý dospívající ve věku 20-23 let, studující Vysokou školu technického oboru, který vykazuje problémy se sociálním kontaktem a vztahy. Rodinné prostředí se vyznačuje zatížením (rozvod, časté konflikty mezi rodiči, nezpracované trauma).
- Mladý dospívající ve věku 16-19 let s neukončeným středoškolským vzděláním, hledající pracovní uplatnění. Experimentují s alkoholem a drogami, potýkají se se sníženou motivací k činnostem. Ekonomický status rodiny je nízký.

Současná praxe ukazuje taktéž na důležitost sekundární cílové skupiny rodinných příslušníků a blízkých klientů NZDM, se kterými je žádoucí v indikovaných případech pracovat. Práce s celým rodinným systémem umožňuje efektivněji intervenovat a naplňovat potřeby klienta a rodiny.

1.5 Principy služby

Cílová skupina dětí a dospívajících je schopna jen zřídka vyhodnotit potřebu pomoci a rozpoznat vhodnou službu k přiměřenosti jejich problému. Navíc běžné psychosociálních služby se potýkající s vysokými nároky při vstupu a v průběhu využívání služby klientem (Jedlička aj., 2004). Z uvedeného důvodu je NZDM postaveno na principu tzv. nízkoprahovosti, která usiluje o sledování, vyhodnocování a následně odstraňování

technických, psychologických a sociálních bariér, které by bránily cílové skupině ke vstupu do služby (Racek, Herzog, 2007). Tím se vytváří prostor pro zachycení cílové skupiny, která má obtíž využívat standardní síť podpůrných služeb.

Pojem nízkoprahovost se v zahraniční odborné literatuře vyskytuje ojediněle pod pojmem "lowtreshold" v překladu nízký práh, který se v názvu zařízení neuvádí tak, jak je tomu v České republice. Příkladem může být Velká Británie, kde se hovoří o tzv. open club, youth club, v Německu a německy hovořících zemích o Offenklub, Jugendklub (Klíma, Jedlička, 2007). Z uvedených pojmů vyplývá, že se ve výše uvedených zemích používá v názvech zařízení pojem „otevřený“ nebo „mladí“ na rozdíl od České republiky, kde je název nízkoprahový zakomponován v zákonu o sociálních službách.

Nízkoprahové služby se liší od standardních z hlediska cílů, které jsou formulovány věcněji, z hlediska dostupnosti služby a specifického přístupu pracovníků ke klientům (Klíma, Jedlička, 2007). Podrobnějším rozpracováním pojmu nízkoprahovost se zabývala Česká asociace streetwork v publikaci Pojmosloví NZDM, která zdůraznila základní principy:

- **Dostupnost** – služba svým charakterem, umístěním a stabilní provozní dobou (jak z hlediska dne, měsíce a roku) vyhovuje potřebám cílové skupiny.
- **Anonymita** – služba nevyžaduje registraci a osobní údaje klienta jako podmínku pro využívání služby. Dokumentace je vedena se souhlasem klienta, který disponuje právem do ní nahlížet. Zařízení získává jen ty údaje, které jsou nezbytné pro poskytování odborných a kvalitních služeb a dbá na ochranu osobních údajů, která podporuje získání a udržení důvěry klienta (Racek, Herzog, 2007).
- **Otevřenost** – klienti mohou přicházet a odcházet v rámci otevírací doby zařízení dle individuálních potřeb.
- **Bezplatnost** - služby jsou poskytovány bezplatně. Praxe ukazuje spoluúčast klientů jako žádoucí ve smyslu zakoupení nápojů, potravin popř. nadstandardních aktivit, které nespádají do základního rámce služeb. Poplatky jsou nastaveny tak, aby zohledňovaly nízkopříjmové rodiny a nepřekračovaly jejich možnosti. Aleš Herzog (2007) uvádí smysl spoluúčasti v podpoře sociálního začlenění klientů a předchází tak k bezplatnému nešetrnému využívání služby.
- K principům lze zařadit také systém pravidel, které zajišťují bezpečný prostor pro kohokoliv z cílové skupiny, pokud svým chováním neomezuje a neohrožuje sám

sebe, ostatní klienty, pracovníky či efektivitu služby (Pojmosloví, 2008). Pravidla se zaměřují na základní systém fungování klientů v zařízení a především zohledňují zákaz násilí, sexu, návykových látek a upozorňují na zákony ČR z hlediska ochrany majetku.

Podstatným principem je individuální přístup pracovníků k cílové skupině, který umožňuje „šít služby na míru“ dle jejich potřeb. Pracovníci uplatňují partnerský přístup, který akceptuje volbu klienta, životní styl, ale současně informuje o rizicích, která jsou s rozhodnutím spojená (Metodika č. 1 Poslání, cíle, cílová skupina a principy služby NZDM Kolárka, 2013). Čímž se vymyká čistému pedagogickému přístupu založeném na slovech „měl bys, musíš“. Je pravděpodobné, že zmiňované principy budou hrát významnou roli ve specifčnosti individuální či skupinové práce s klientem v rámci NZDM a předpokládají určité ovlivnění pracovních postupů.

2 Vymezení a diferenciacie období adolescence

Vývoj společnosti je charakteristický neustálými změnami, které zasahují lidský život na mnoha úrovních. Každá změna pozitivní či negativní popřípadě nová možnost či nemožnost pak souvisí s procesem přijetí či volbou, kterou musí každý člověk učinit včetně dospívajícího. Z toho vyplývá, že kulturní rámec, hodnoty, morálka a společenské změny dané společnosti mohou hrát významnou roli v kontextu přijetí, prožívání období dospívání.

Dospívání, jiným termínem adolescence, patří do vývojového období, které je charakteristické řadou biologických, psychických a sociálních změn. V mnoha tradičních kulturách nejsou však změny spojeny s takovou nejistotou, zmatkem, s jakými se setkáváme u mladých lidí v moderních společnostech (Gidenns, 1997). V tradičních společnostech přicházejí změny pozvolněji. Navíc přítomnost přechodových rituálů hraje výraznou roli v procesu přijetí vědomě prožívané změny, kterou může být také adolescence. Osobně v nich spatřuji důležitost a devízu oproti moderním společnostem, ve kterých jsou rituály velmi oslabeny nebo zcela vymizely.

2.1 Vymezení pojmu adolescence

Pojem adolescence je odvozen od latinského slova „adolescere“ a znamená v překladu dorůstat, dospívat. V české terminologii je označován pojem adolescence jako mládí a zahrnuje období od 15 do 20 roku popřípadě 22 roku (Macek, 2003). Konkrétní definice a specifikace období adolescence se různí z pohledu oborů a jednotlivých autorů.

V psychologickém, evropském pojetí se adolescence oddělovala od pubescence, která byla charakteristická obdobím od 11 do 15 roku a zaujímal samostatné období (Macek, 2003). Pro účel diplomové práce se avšak přikláním k periodizaci, podle které se za adolescentní období považuje celá dekáda mezi dětstvím a dospělostí vymezená od 10 do 20 let a není zde výše uvedené rozdělení (Vágnerová, 2005). Pavel Hartl a Helena Hartlová (2009) definuje období jako nástup sekundárních pohlavních znaků, utváření pohlavní zralosti, rozumových schopností a integrity.

Zatímco pedagogické či sociologické pojetí mluví obecně o přechodové fázi mezi dětstvím a dospělostí. Pedagogické pojetí charakterizuje období adolescence jako dokončení z hlediska fyzického vývoje, přičemž poukazuje na mravní a sociální nevyzrálost z hlediska duševního vývoje (Průcha, 2002). Dá se říci, že to, co je na jedné straně zcela dokončeno na straně druhé se teprve utváří.

Sociologické pojetí míní přechodovou fázi jako most od primární rodiny směrem

do společnosti. Zahrnuje přejímání vlastních rolí a vymezení vlastního postavení (Jandourek, 2001).

Z ontogenetického hlediska je adolescence považována za dokončení pohlavního vývoje, fyzický a duševní růst a sociální učení (Macek, 2003). Jedná se tedy o celé spektrum změn, se kterými se mladý dospívající musí ztotožnit, aby porozuměl tomu, co se v jeho vývoji odehrává a jak předěl úspěšně zvládnout.

2.2 Teorie a přístupy k adolescenci

Existuje řada přístupů a teorií, které popisují dynamické období adolescence z různých pohledů, ve kterém se zohledňuje kulturní a společenské prostředí stejně jako psychologický rozměr. Teorie jsou spjaty s významnými jmény oboru psychologie, pedagogiky a sociologie. Marie Vágnerová (2004) uvádí teorie, které by se daly řadit k těm nejznámějším:

- **Teorie vycházející z psychoanalýzy** – obecně se dá říci, že zdůrazňovaly důležitost pohlavního zrání a postupný rozvoj sexuální aktivity. S. Freud označuje období dospívání za genitální fázi. Objektem uspokojení sexuálních potřeb dospívajícího není však jeden z rodičů, jež popisuje známá teorie oidipovského komplexu, ale dívka či chlapec. Výše uvedený fakt si dává za cíl překonání závislosti na rodičích a egocentrismu ve vztazích.
- **Psychosociální teorie** – zdůrazňuje u dospívajících psychické zvládnání vývoje v kontextu sociálního prostředí, které je může pozitivně či negativně ovlivnit. Petr Macek (2003) uvádí známý Eriksonův epigenetický diagram, který popisuje konkrétní fáze vývoje, které postupně přecházejí ve stádia kvalitativně vyšší. V adolescenci je vývojový úkol definován v oblasti utváření vlastní identity, vlastního já. Z teorie vychází vyváženost biologických, psychosociálních, kulturních faktorů a důležitost tohoto kontextu v procesu dospívání.
- **Teorie sociálního učení** – klade důraz na rozvoj sociálních a praktických dovedností v kontextu změny a přijetí nové role a rozšíření životního prostoru adolescenta.

Osobně se přikláním k psychosociálním teoriím a dle R. J. Havighursta uvádím koncept adolescence pojímaný jako vývojový úkol. Petr Macek (2003) uvádí přehled

vývojových úkolů, které modifikoval z verzí různých autorů zabývajících se zmiňovaným konceptem a shrnul je do následujících oblastí:

- přijímání změn na tělesné úrovni včetně pohlavní role a zralosti,
- aplikace intelektu v každodenních zkušenostech a kognitivní komplexnost,
- schopnost navázat a udržet vztah a uplatnění emocionality,
- změna a eliminace závislosti na rodičích, rozvoj autonomie,
- směřování k ekonomické nezávislosti prostřednictvím volby a přípravy na budoucí povolání,
- zkušenosti se sexuálními vztahy a příprava na partnerský život,
- rozvoj dovedností souvisejících s rozvojem odpovědného chování vůči společnosti, komunitě,
- rozvoj cílů a volba životního stylu,
- ujasnění hodnot, schopnost reflexe a stabilizace vlastního vztahu k životu.

Dle mého názoru vývojové úkoly zahrnují biologickou, sociální a neopomíjí také psychologickou stránku, pro kterou se koncept stává velmi přehledný zahrnující potřeby a očekávání jedince tak i širší společnosti.

2.3 Diferenciace adolescence

Z výše uvedených teorií vyplývá smysl rozdělit období adolescence do období, které jsou charakteristické rozvojem určitých znaků biologické, sociální a psychologické povahy. Většina autorů se různí názvem období a drobnou odlišností lze spatřovat také ve věkovém vymezení. Např. Josef Langmeier a Dana Krejčířová (2007) rozlišuje období pubescence a adolescence, přičemž období pubescence je vymezeno od 11 až 15 roku a zahrnuje fázi prepubescence a fázi vlastní puberty. Zatímco období adolescence je vymezeno zhruba od 15 do 22 let. Jiné dělení nabízí Marie Vágnerová (2005), která rozlišuje ranou adolescenci charakteristickou věkem 11 až 15 a pozdní adolescenci vymezenou věkem 15 až 22.

Pro účel diplomové práce se přikláním k diferenciaci období adolescence, kterou uvádí Petr Macek (2003):

- **Časná adolescence** (10 popř. 11 – 13 let) – období je spojováno s termínem puberty, která je charakteristická prvními známkami pohlavního dospívání a rozvojem

sekundárních pohlavních znaků a růstu. Po biologické stránce nastupuje u dívek menarche a u chlapců první emise semene, známá jako noční poluce (J. Langmeier, D. Krejčířová, 2007). Hormonální změny podporují výkyvy v emočním prožívání, jež mají vliv na hodnotící složku dospívajícího (Vágnerová, 2005). Za typickou sociální a psychologickou změnu lze považovat zájem o druhé pohlaví a s tím spojenou potřebu navazovat a udržet kontakt, první lásky a vztahy.

- **Střední adolescence** (14 – 16 let) – období je typické snahou lišit se od ostatních, což souvisí s psychologickým vysvětlením hledání vlastní identity, jedinečnosti. Hodnocení a úvahy bývají považovány za základní aspekty období vlastního dospívání. Marie Vágnerová (2005) spojuje období s nutkáním dosáhnout novou přijatelnou pozici a s ní si ukotvit pocit jistoty.
- **Pozdní adolescence** (16 – 20 popř. 22 let) – je charakteristická ukončením vzdělání a hledání pracovního uplatnění. Posiluje potřebu někam patřit a na něčem se podílet. Dospívající se zamýšlí nad svými cíli, životní perspektivou ve smyslu partnerství tak ve vztahu k profesi.

3 Procesy a vývojové změny v adolescenci

Změny v adolescentním období lze klasifikovat dle biologického, kognitivního, emocionálního a psychosociálního vývoje. Jednotlivé změny jsou však provázány a probíhají v interakci biologického zrání, kulturních, historických vlivů a nečekaných událostí, čímž je jim přisuzován akcent specifčnosti (Macek, 2003). Z dané kultury a společnosti tak vyplývají určité požadavky směrem k dospívajícím, jež mohou způsobovat tlak a určitou zátěž v kontextu komplexní, osobnostní proměny.

Patrná je v období adolescence tělesná proměna, kdy se dítě mění v dospělého člověka, který je schopen reprodukce. Tento dynamický proces je spojován s růstem postavy, změnou hormonální aktivity, pohlavním zráním, vývojem sekundárních pohlavních znaků, změnou proporcí postavy a s rozvojem svalů (Vágnerová, 2005).

Zvláštní jev sekulární akcelerace uvádí Hans Kern (2006) ve své publikaci, ve které popisuje zrychlení vývoje jedince oproti minulosti. Příčinu spatřuje v intenzivnějším působením podnětů v současné době, lepší výživě a hygieně. Z čehož vyplývá, že procesy změny nastupují v dřívějším věku a vybízí adolescenta k jejich akceptaci.

3.1 Psychologické atributy u adolescentů

Zvláštnosti psychiky lze chápat jako snahu a úsilí o přizpůsobení se novým podmínkám, změnám, se kterými se dospívající potýkají. Ukázalo se, že všichni mladí lidé potřebují rozvíjet kognitivní schopnosti (jako je např. matematika, řešení problémů, jazykové dovednosti), sociální a emocionální schopnosti, které jim pomohou dosáhnout výsledků, které pro ně mají hodnotu jak v současném životě, tak pro jejich budoucnost (McNeil, Reeder, Rich, 2012). Z mého pohledu je prožívání změn v období adolescence individuální pro jedinečnost osobnosti dospívajícího a jeho vlastní příběh. Přesto lze definovat základní osobnostní charakteristiky, které adolescenti vykazují. Petr Macek (2003) uvádí teorii G. S. Halla, která poukazuje na osobnostní rysy spojené s idealismem, revoltou proti všemu původnímu a prudkým prožíváním emocí. „Bouře“ a „konflikt“ vyjadřuje Hallův základní princip chování a prožívání, které je plné oscilací mezi různými protiklady. Popis základních psychologických znaků adolescenta umožnila zejména vývojová psychologie, prostřednictvím které bylo možno porozumět dynamickému období jako takovému. Základní atributy lze spatřovat v utváření identity, emočním a kognitivním vývoji.

3.1.1 Utváření identity

Rozvoj identity jiným slovem sebepojetí souvisí s odpoutáním pozornosti od okolního světa směrem k vlastní osobě a odklonem od stávajících rolí dětského světa. Dospívající si kladou často otázky typu: „Kdo jsem? Co chci? Jaký bych chtěl být? Jak mě vidí ostatní?“ Z otázek je patrné přemýšlení o reálném a ideálním já, které je charakteristické určitým napětím, o svém směřování a důležitosti okolí ve smyslu hodnocení.

Hodnocení okolím má význam především v časně a střední adolescenci, kde je uznání vlastní hodnoty založeno právě na přijetí ostatních. V pozdní adolescenci je spojeno s vědomím samostatnosti (Macek, 2003). Z výše uvedeného je nadále patrné, že kladné přijetí podporuje pozitivní sebepojetí, zatímco negativní hodnocení může mít zásadní vliv ve ztotožnění se s vlastním já. Především negativní hodnocení fyzických změn, neakceptace ze strany vrstevníků, přátel, rodiny, prvních partnerů, sexuality může být spojeno s pocity nepohody a nestability. Domnívám se, že zmiňovaný fakt se odráží v sebevědomí dospívajícího jedince, které je náchylné ke zranění. Odmítaný se pak může projevovat mezi vrstevníky nejistě, může pociťovat strach z navazování nových kontaktů a před skupinou se uzavírat.

Proces utváření vlastní identity umožňuje snadnější porozumění sobě samému a zároveň je odvislý od úrovně kognitivních schopností, emočního vývoje v kombinaci se sociálními činiteli (Langmeier, Krejčířová, 2007). Z vývojového hlediska se jedná o proces individuace osobnosti, ve kterém je zakomponována sebereflexe, sebehodnocení, které v období adolescence bývá velmi kritické (Macek, 2003). Zaměření na vlastní chyby a chyby ostatních bývá v období dospívání markantní a může souviset se zkrácením sebe náhledu a náhledu vůči širšímu okolí a tím komplikovat sebepoznání a poznání druhých.

Adolescent disponuje obtížnou úlohou přijmout sebe samotného v proměnlivosti a nestálosti prožívaného období. S čímž souvisí aktuální emoční prožívání, které může být vnímáno jako chaotické a nejasné s těžkostí jej akceptovat (Vágnerová, 2005). Z výše uvedeného vyplývá, že utváření identity nesouvisí jen na vnitřních psychologických změnách, ale podpurným zdrojem je patrná sounáležitost k určitým vztahům a skupinám. Lze do nich zařadit vrstevnické vztahy, školu, zájmové aktivity aj. Mladý dospívající si tak může potvrzovat svou pozici, kompetence, schopnosti a dovednosti.

V závěru adolescentního období se stává sebepojetí konzistentnější a méně ovládané aktuálními podněty (Vágnerová, 2005). Tím dochází k určité stabilitě a přijetí základních principů pozitivních i negativních souvisejících s vlastní osobností.

3.1.2 Emoční vývoj

Emoční prožívání je charakteristické pro období dospívání svou nestálostí, intenzitou a „bouřlivostí“ různých druhů emocí, nálad. Avšak rovněž zde hrají roli inter-individuální rozdíly, sociální, kulturní faktory a styl výchovy (Macek, 2003). Což vysvětluje, že každý dospívající nemusí nutně prožívat období adolescence jako „bouři a konflikt“. Intenzita a charakter emočního ladění v závislosti na zmiňovaných jevech bude mít tedy akcent individuality.

Existuje řada studií, které zkoumali nárůst emočního zmatku a nestabilního prožívání v období adolescence. Pro ilustraci uvádím studii Larsona a Asmussena, kteří popsali tři nejčastější vysvětlení nárůstu negativních emocí (Stuchlíková, 2007):

- biologické změny,
- negativní události a jejich nárůst,
- více času tráveného o samotě.

Souhra zmiňovaných faktorů vysvětluje přítomnost narůstajících negativních emocí, na které lze nahlížet jako na způsob vyrovnání se s četností změn v oblasti nových zkušeností, rolí, kompetencí.

Z praxe vyplývá bilancování dospívajících jedinců mezi euforickými emocemi, plné štěstí, radosti smíchu až po depresivní ladění, přílišnou úzkostnost, přecitlivělost, vztahovačnost, pláč a vztek. Emoční disbalanci vysvětluje Marie Vágnerová (2005) v souvislosti se zranitelností vlastní sebeúcty a osobní nejistotou.

V souvislosti s negativním laděním a opakovaným přemíláním, rozebíráním vlastních pocitů vznikají problémy, konflikty a nedorozumění v rámci interpersonálních vztahů. Nejčastěji je zasažena přirozená sociální síť, ve které se adolescent pohybuje. Může se jednat o pole rodiny, přátel, školy, různých zájmových skupin. Nejčastěji popisované konflikty bývají mezi rodiči a dětmi (Kern, 2006). Vymezení se vůči rodičům popř. jiným autoritám a přirozené odpoutávání vede k tvorbě místa mezi vrstevníky, mezi kterými se adolescent cítí jako „dospělý“.

Přesto má pozice dospělého výrazný akcent nestálosti a je popisován jako „mechanismus kyvadla“. Na jedné straně adolescent svou pozici dospělého ukotvuje a zároveň se občasně uchyluje na stranu druhou, dětskou, infantilní. Ta se projevuje v podobě her, řešení situací, návratu ke kontaktům s rodiči, společného trávení volného času aj. (Říčan, 2004). Domnívám se, že uchylování se k dětskému světu je známka určité jistoty v nejistém

světě dospívání. Ke konci adolescentního období však postupně mizí tendence lavírovat mezi dvěma póly a dochází k větší emoční stabilitě.

3.1.3 Kognitivní vývoj

Kognitivní změny, které představují poznávací a rozumové schopnosti jsou často spojovány s rozvojem abstraktního myšlení (Stavjaníková, 2007). Dospívající tak mohou řešit problémy jinými způsoby, než jak byli doposud zvyklí.

Marie Vágnerová (2005) uvádí typické znaky způsobů myšlení. Za důležité považuje připuštění si variability různých možností, systematické uvažování a schopnost experimentovat s vlastními myšlenkami. Změna uvažování pak umožňuje vidět více alternativ řešení, zohledňovat více úhlů pohledu a tím lépe pochopit sebe, ostatní jedince, okolí a životní principy. Efektivnost řešení problémů pak může podporovat vlastní svébytnost.

Mění se také charakteristika paměti a pozornosti. Na počátku dospívání se snižuje a na konci, s přibývajícím věkem a zkušenostmi se zvětšuje a prakticky vrcholí (Macek, 2003). Z čehož vyplývá schopnost většího ukládání informací a následného vybavování.

3.2 Sociální atributy u adolescentů

Dospívání je považováno za významné období každého jedince, které disponuje také společenskou hodnotou (Macek, 2003). Sociální charakteristiky lze popsat z hlediska změn v sociálním postavení, které vycházejí z procesu socializace. Rozvoj společenských rolí, hodnot a sociálních norem vychází z prostředí, ve kterém se dospívající pohybuje a postupně se stávají součástí jeho osobnosti (Giddens, 1997). Pro ilustraci lze uvést vzdělávací instituce v podobě např. škol, rodiny, náboženských a volnočasových spolků. Dospívající se tak postupně integruje do společnosti a vystupuje v souladu s požadavky dané kultury, ve které je schopen se orientovat.

Za výrazný a první sociální mezník považuje Marie Vágnerová (2005) v období časně adolescence, ukončení povinné školní docházky a získání občanského průkazu. Uvedený fakt s sebou přináší změnu původní role, rozšíření kompetencí, možnost spolurozhodování a podporu samostatnosti.

Vlivem změn, které adolescent prožívá, dochází k ovlivnění sociálních vazeb, do kterých je jedinec zakomponován. Nejdůležitější oblast, která souvisí s přijmutí nových rolí, je oblast interpersonálních vztahů, do kterých můžeme zahrnout vrstevnické vztahy,

vztah k rodičům, erotické a partnerské vztahy. Obstání ve vztazích je úzce spjata se zdrojem sebedůvěry, sebejistoty a pocitu autonomie (Macek, 2003).

Z praxe vyplývá výrazná potřeba mladistvých být členem a patřit do vrstevnické skupiny, která nabídne adolescentovi podporu, pochopení, identifikaci stejně jako zkušenost s konfrontací a konfliktem. Z uvedeného vyplývá názorová polarita, která se může zásadně odrážet ve stálosti vztahů. Blízkost a přátelství se tak velmi rychle může změnit v kritiku, nepřátelství, které může vybízet ke střídání vztahů v rámci sociální skupiny.

I přes časté proměny v kvalitě vrstevnických vztahů nabývá mladistvý zkušenosti v oblasti komunikačních dovedností. Zvládnutí dovedností jako je sdělit svůj názor, sdílet emoce, potřeby, položit otázku, adekvátně reagovat, naslouchat druhým se pozitivně odráží ve způsobu zvládnání vnitřního napětí, které je dle Petra Macka (2003) zvládnutelnější než u jedinců, kteří nemají vytvořenou zmiňovanou základní síť psychosociálních dovedností. Když odmyslíme charakterové vlastnosti jedince a kulturu, domnívám se, že je zvládnutí dovedností také odvislé od způsobu chování, postojů vycházející z původní rodiny.

Vztahy k rodičům jsou v období dospívání charakteristické určitým odmítáním nadřazené autority. Typická je polemika a odmítání názoru dospělých (Vágnerová, 2005). Čímž si dospívající může trénovat a potvrzovat svou komunikační sílu s cílem změnit pozici dítě – rodič a nastolit partnerský způsob jednání. Tento jev může být spojován s postupným odpoutáváním a souvisí s procesem osamostatňování. I zde je zřejmé bilancování mezi dětstvím a dospělostí, kdy je adolescent schopen určité samostatnosti a zároveň pro svou nezralost a nízkou míru odpovědnosti mu není prozatím umožněno plně rozhodovat.

Podobnou nezralost lze spatřovat v zájmu o druhé pohlaví. První lásky mají často krátkodobý charakter a v počátku jde převážně o zvědavost, získání prvních partnerských zkušeností v podobě první schůzky, doteků až po intimní a erotické zájmy, kde se sexualita stává součástí partnerského života (Langmeier, Krejčířová, 2007). První sexuální styk není spojován jen s uvědomováním si vlastní sexuality, ale je považován také za psychosociální mezník, který upevňuje postavení jedince v adolescentní skupině (Vágnerová, 2005). Pro mnohé jedince se mohou stát sexuální zkušenosti předmětem komunikace, které mu mohou zajišťovat určitou prestiž mezi vrstevníky, podporovat sebevědomí a vlastní atraktivitu.

4 Krizové a zátěžové situace v období dospívání

V úvodu kapitoly vymezují rozdíl mezi krizí a zátěžovou situací, jež je popisována z pohledu krizové intervence. Krize je charakterizovaná jako subjektivně ohrožující situace, kterou není schopen jedinec zvládnout vlastními silami. Obvykle funkční vyrovnávací (copingové) strategie, které zajišťují zvládnutelnost tíživých situací, selhávají a jedinec nedisponuje prostředky, které by umožnily situaci řešit či eliminovat. Na rozdíl v zátěžových situacích jsou tyto copingové strategie zachovány a jedinec je situacím schopen zvládnout sám případně s pomocí přirozené sociální sítě. Krize obvykle vede ke změně vzorců chování a zahrnuje v sobě prvek nebezpečí a zároveň příležitosti (Vodáčková aj., 2007).

Všeobecně mohou být krizové a zátěžové situace v různých životních obdobích jedince vnímány individuálně. Záleží na intenzitě a délce trvání stresového podnětu, stejně tak na temperamentových a charakterových vlastnostech osoby v krizi.

4.1 Krize v životě dospívajících

Vývojové úkoly a změny na bio-psycho-sociální úrovni popsány výše zajišťují dospívajícímu určitou prestiž v podobě nové zkušenosti, přičemž každý takový úkol s sebou nese potenciál krizové situace. Za nejdůležitější považují uvést formování tělesnosti a sexuality, identity jedince, vztahu k autoritám, sebeúcty a hodnotové orientace.

4.1.1 Krize přijetí vlastního těla a sexuálního vývoje

Změny v oblasti tělesné konstituce mohou být pro dospívajícího prvotním signálem přechodu z dětství, s tím, mohou souviset libé pocity. Avšak přijetí změn vlastního zevnějšku může být na druhou stranu ohrožující v případě, pokud se jedinec nevyvíjí dle svých představ. Především se jedná o reálné či domnělé představy o nedokonalostech v obličejí či na těle (např. tělesné proporce u dívek, akné, velikost hýždí, jizvy, malý vzrůst u chlapců aj.) (Vodáčková aj., 2007).

Důležitý podíl na přijetí vlastní tělesnosti má role rodičů, zejména opačného pohlaví, kteří by měli citlivě přistupovat k fyziologickým změnám svých dětí. (Vodáčková aj., 2007). Necitlivost ze strany rodičů v podobě nemístných poznámek na vývojové změny mohou dospívajícího ovlivnit v prožívání sebe samotného. Domnívám se, že další podíl má propagovaný vliv ideálu krásy danou kulturou a společností, ve které jedinec žije a vyrůstá. Střet ideálního a reálného já tak může vytvářet na jedince určitý tlak a podporovat nejistou představu o sobě samém, která lze jen těžko akceptovat. Vývojové změny nezapadající

do sebeobrazu dospívajícího mohou jedinci tíživě emočně prožívat skrz pocity úzkosti, deprese, méněcennosti a studu.

Se vstupem do oblasti intimních sexuálních prožitků se pojí obava nebo ostych z nově přicházejících impulzů v podobě prvních zkušeností. Pro ilustraci lze uvést líbání, petting, první sexuální zkušenost, masturbace, erotické experimenty aj. Prožívaná krize souvisí s tlakem a nejistotou v prožívání sexuality, je spojená s očekáváním, nespokojením sexuálních impulzů popř. jejich odmítáním, nezkušeností, nedostatkem informací a s odlišnostmi v orientaci (Vágnerová, 2005). Obecně se dá říci, že se jedná o problémy vzniklé z konfliktu mezi fyzickou a emoční zralostí, vlastními potřebami a očekáváním společnosti. V současné době praxe ukazuje, že znalosti a informace v oblasti sexuality dospívajícího jsou zárukou přijetí a atraktivní pozice ve vrstevnické skupině.

4.1.2 Krize utváření identity a sebeúcty

Hledání vlastního já a nalezení místa ve světě je spjato s bilancováním jedince mezi množstvím ne zcela vyhraněných pozic. Hledání je provázeno výraznými emočními prožitky, které mohou mít kolísavý charakter a určitou míru sebestřednosti. Mladí lidé mohou prožívat depresivní nálady, úzkost, mohou pociťovat ztrátu smyslu, méněcennost a na druhou stranu také excesivní emoce.

Proces utváření identity je spojen s pozitivním sebehodnocením, které se odráží ve vlastní sebeúctě. Sebeúcta u adolescentů kolísá mezi přeceňováním a podceňováním vlastní osoby. Krize spočívá v nemožnosti ji nabýt (Vodáčková aj., 2007). Následky lze spatřovat v nemožnosti začlenit se do vrstevnické skupiny, v problémech s navazováním kontaktu, v nemožnosti zdravého prosazení se. Tento jev může souviset s nenaplněním potřeb daného jedince a s osamělou pozicí. Domnívám se, že výrazně prožívanou emoci bude nejistota.

4.1.3 Krize role a konfrontace s autoritami

V období adolescence dochází k názorové vyhraněnosti vůči rodičům, starším sourozencům, učitelům, viz popisované výše. Jedinec se vyvazuje z jednoznačných norem a hodnot, které byly dříve určovány zejména primární rodinou a hledá své vlastní. Nemožnost nalézt nové základní hodnoty, neorientace v životních cílech a neporozumění ze strany okolí se odráží na sebepojetí jedince (Langmeier, Krejčířová, 2007). Marie Vágnerová (2005) dále poukazuje na nerespektování dosavadních autorit, nemožnost najít novou, společensky přijatelnou autoritu, jež mohou vést k zavržení standardních norem a

k útoku proti dosavadním hodnotám. Zároveň jedince nutí uvažovat o doposud neexistujících možnostech a tím zvyšovat kritičnost a negativismus vůči okolí.

Krise nastává v případě, že dochází k devalvaci osob a jejich vztahů, které se mohou projevat vulgární a agresivní formou komunikace za účelem ranit. K výrazným negativním projevům může patřit neakceptace druhých, manipulace, operace s pocity viny. Důsledkem konfliktních situací často dochází k účelovému vzdoru a revoltě. Za nebezpečné lze považovat patologický způsob jednání, který má v sobě zakomponovanou vyšší míru rizikovosti (např. experimentování s psychotropními látkami, majetková trestná činnost, delikventní chování, šikana) (Langmeier, Krejčířová, 2007). Sekundární důsledek také spatřuji v narušení interpersonálních vztahů a ztrátě blízkých sociálních vazeb.

4.2 Rizikové a problémové chování

Na rozvoj patologických forem chování mají dle Petra Macka (2003) výrazný vliv vzájemně související faktory vycházející z modelu vztahů mezi problémovým chováním a jeho determinantami, který navrhli R. a S. Jessorovi. Model zahrnuje demografické a socializační vlivy, charakteristiku prostředí, osobnostní rysy adolescentů.

Významným činitelem v utváření zdravých forem jednání a chování je sociální prostředí, které primárně zajišťuje rodina. Rizika nezdravého působení rodinného prostředí lze spatřovat v případě, kdy rodiče nejsou schopni plnit rodičovskou roli, nejsou naplněny funkce rodiny, nebo je fungování rodiny neúplné. Americký výzkum deklaruje, že úroveň vnímaného problémového chování byly vyšší u mladých mužů a starších dětí z rodin s jedním rodičem a rodin s nevlastním rodičem (McNeil, Reeder, Rich, 2012). Dále lze uvést nežádoucí životní styl a prostředí (např. život ve vyloučených lokalitách) (Vágnerová, 2005). V důsledku nefunkčnosti rodinného systému může docházet u dospívajících k rozvoji patologických forem chování s vysokou mírou rizikovosti zasahující (Macek, 2003):

- Zdraví jedince

Jedná se o tělesné nebo duševní poškozování, které může mít autoagresivní podobu (např. Sebepoškozování, poruchy příjmu potravy) nebo je činěno druhou osobou (např. šikana).

- Společnost

Adolescent svým negativním chováním způsobuje újmu druhým lidem (např. krádeže, delikvence).

Mezi oblasti nejzávažnějšího patologického chování lze zařadit následující dle Petra Macka:

- delikventní chování a trestnou činnost (krádeže, vandalismus),
- násilí a xenofobii,
- agresi a šikanu,
- užívání alkoholových i nealkoholových drog (včetně kouření),
- suicidální pokusy a sebepoškození,
- poruchy příjmu potravy (bulimie, mentální anorexie),
- sexuální rizikové chování (promiskuita, předčasné mateřství a interrupce).

Marie Vágnerová (2004) dále spatřuje zvýšenou rizikovost nežádoucích forem chování v souměřitosti s různými subkulturami a sociálními skupinami, které mohou podněcovat striktní názorovou vyhraněnost a extremismus v chování. Praxe poukazuje, že pokud v průběhu dospívání jedinci vykazují znaky patologického chování, je možné příčinu spatřovat v absenci životních jistot a pozitivních vzorců chování.

5 Vymezení individuální a skupinové práce v NZDM

S ohledem na potřeby cílové skupiny, její osobnostní atributy a principy služby jsou voleny způsoby individuální a skupinové práce, které mají směřovat k naplňování cílů spolupráce klienta v rámci využívání služby. Úspěch postupů a smysluplných intervencí je také odvislý od schopnosti porozumění reálným situacím a životním sekvencím mladého člověka, které jsou charakteristické způsobem života „tady a teď“ (Jedlička aj., 2004). Nedílnou součástí jsou také osobnostní dispozice a kvalifikační předpoklady pracovníka pro výkon práce s mladými lidmi.

5.1 Psychosociální dovednosti

Tak jak je tomu v jiných pomáhajících profesích vyžaduje práce s dospívajícími zvládnutí komunikace a psychosociálních dovedností nejen na teoretické, ale zejména na praktické úrovni. Komunikační dovednosti a vhodně zvolené nástroje, které vycházejí z psychoterapie, mají ráz nově etablované disciplíny, kterou je socioterapie jako součást sociální práce, z pohledu NZDM jako součást terénní i kontaktní sociální práce (Lipner, 2007). Komunikační dovednosti mají zásadní podíl při práci s klientem, proto vybízí pracovníky získat příslušnou kvalifikaci v psychosociálních dovednostech a tím vést příslušný kontakt s klientem na profesionální úrovni.

Za základ psychosociálních dovedností lze považovat obecně známou ověřenou teorii, kterou přispěl C. R. Rogers (1998). Za důležitý předpoklad dobré spolupráce považuje pracovníkovu schopnost empatie, akceptace, kongruence a autenticity. Empatie jako porozumění prostřednictvím vcítění zachycuje vnitřní svět klienta, čímž vytváří prostor pozitivního zájmu a buduje důvěryhodný vztah. Akceptace neboli pozitivní přijetí klienta bez ohledu na jeho osobu, chování, prožívání posiluje opět důvěru ve vztahu a předpokládá, že k určitému posunu může dojít pouze tehdy, pokud je člověk akceptován. Kongruence vysvětluje shodu vnitřních prožitků s chováním navenek. Tím se stává pracovník čitelným a jasným. S takovýmto jevem souvisí autenticita jiným slovem otevřenost.

K základním proměnným lze přiřadit široké spektrum dalších psychosociálních dovedností, do kterých můžeme zařadit aktivní naslouchání, parafrázování, porozumění neverbálním signálům, poskytnutí zpětné vazby, identifikaci problému, práci s hranicemi aj. (Matoušek, 2008). Vhodné využívání zmiňovaných komunikačních nástrojů přirozeně rozvíjí témata a umožňuje efektivně intervenovat ku prospěchu klienta.

5.2 Charakteristika individuální a skupinové práce v prostředí NZDM

Klíčovým prvkem modelu integrovaného opatření je, že zařízení NZDM zpřístupňují aktualizovaný rozsah informací, poradenství za účelem rozvoje mladých lidí v osobních, sociálních, kariérních a zdravotních problémech. Poskytováním příležitostí rozvíjet vztahy s důvěryhodnými dospělými a nabídkou možnosti sdílet potřebná témata v rámci poradenství, je důležitým prvkem dobré práce s mládeží (Sorhaindo, Feinstein 2007). Zdůraznění poradenského stylu práce v NZDM je v České republice zohledněno zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Činnosti práce v NZDM jsou definovány prostřednictvím Pojmosloví České asociace streetwork. Pro zpřehlednění uvádím výkony v následující tabulce:

Tabulka 1- Přehled činností a výkonů práce v NZDM

Název činnosti dle zákona	Výchovné vzdělávací a aktivizační činnosti	Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím	Sociálně terapeutické činnosti	Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů
Činnosti v NZDM	Pobyt v zařízení	Besedy	Poradenství	Informační servis
	Kontaktní práce	Kulturní akce	Krizová intervence	Poradenství
	Situační intervence	Workshopy	Případová práce	Kontakt s institucemi
	Doučování	Sportovní akce	Skupinová práce	Doprovod
	Rozvoj dovedností			Práce s blízkými
	Volnočasové aktivity			

Tab. č.1: vlastní zdroj

Uvedené činnosti mají ráz individuální nebo skupinové práce, popřípadě se mohou prolínat. Příkladem lze uvést situační intervenci, která v sobě nese výchovný potenciál ve formě zpětné vazby, která může být poskytnuta jak skupině, tak jednotlivci. Ve skupině lze tento způsob práce vztáhnout také k aktuálnímu tématu vzniklému „tady a teď“ a předpřipravit si „půdu“ pro např. pro skupinovou práci. Výjimku tvoří pobyt v zařízení, který je charakteristický nečerpáním nabízených služeb a klientovi je poskytnuto pouze zázemí zařízení využívané k sezení, odpočinku, osobním nebo volnočasovým aktivitám (Pojmosloví, 2008).

Volnočasové aktivity nabízejí možnosti využívání různorodých činností směřujících k naplnění volného času a zároveň jsou v NZDM vnímány jako prostředek k navázání vztahu s klientem. Sekundární funkci spatřuji v nabízených alternativách trávení volného času, které podporují aktivitu a zabraňují pasivním činnostem, ke kterým dospívající tíhnou. Sociologická analýza Petra Saka a Karolíny Sakové (2004) poukazuje na jev, že většina mladých lidí tráví volný čas pasivně a to prostřednictvím sledování medií (televize, počítač, internet). Nárůst volného času a možnost s ním svobodně disponovat může vést k takovým formám jednání, které se odráží v životním stylu mladého člověka s možným sklouzáváním k sociálním patologiím (Svoboda, 2007). Existuje hierarchie volnočasových aktivit, která je popisována na základě pyramidového systému, kde nejvíce preferované a realizované aktivity leží ve spodní části a nejméně v horní části pyramidy (Pojmosloví, 2008):

1. Jednoduché aktivity – klient je realizuje z vlastní vůle, přičemž pracovník pouze zprostředkovává dílčí aktivitu v prostorách zařízení (př. ping-pong, míčové hry, pouštění filmu aj.).
2. Složitější aktivity – klient také realizuje z vlastní vůle za poskytnutí podpory, popř. návodné pomoci (př. Využívání zkušebny, PC místnosti, posilovny aj.).
3. Akce iniciována klienty – klienti aktivně kooperují s pracovníky na přípravě a realizaci akce s cílem zvýšení organizačních schopností a podpoře seberealizace klientů.
4. Propagační nebo zpestřující akce – pracovníci zařazují činnosti, akce, které by měly zabraňovat stereotypnímu fungování služby (př. Výjezdní akce, pobytové programy, turnaje, koncerty aj.).
5. Dílny – akce zajišťuje interní nebo externí lektor a klient se může do aktivit zapojit (výtvarné dílny, výroba šperků aj.).

Individuální práce může být s klientem vnímána jako práce s jednotlivcem krátkodobého, střednědobého popř. dlouhodobého charakteru, která předpokládá naplnění určitého cíle, zakázky klienta. Individuální práce v prostředí NZDM je realizována nejčastěji formou kontaktní práce, poradenství, informačního servisu, případové práce, krizové intervence.

5.2.1 Kontaktní práce

Za základní metodu využívanou v prostředí NZDM lze považovat kontaktní práci, která je definována jako komplex nízkoprahově organizovaných psychosociálních služeb, jejichž cílem je vytváření podmínek pro kontakt s klientem, jehož prostřednictvím se formuje vztah založený na důvěře (Bodlák, 2000). Vztah nemusí být považován a vycházet jen z bezprostřední interakce, ale interakce může být zdrojem syčení (Zahradník, 2007). Obecně se dá říci, že intenzita a četnost intervencí tak souvisí s upevňováním vztahu pracovníka a klienta, čímž se vytvářejí takové podmínky, které umožňují rozvíjení kontaktu.

Způsob práce je realizován formou rozhovoru v prostorech zařízení popř. přirozeného prostředí klienta a lze ji aplikovat na jednotlivce nebo skupinu. Příkladem lze uvést poradenskou místnost, hlavní prostory zařízení stejně tak jako venkovní prostory, hřiště aj.) (Pojmosloví, 2008). Domnívám se, že využívání kontaktní práce v různém prostředí umožňuje pracovníkům flexibilně reagovat na aktuální situaci klienta a tím snadněji kontakt navázat a efektivněji intervenovat.

5.2.2 Poradenství

Kontaktní práci doplňuje také služba poradenství, která se odehrává taktéž formou rozhovoru. Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách se rozlišuje základní a odborné sociální poradenství. Pro základní poradenství je charakteristické poskytování informací o možnostech, službách, které by mohly zmírnit obtížnou životní situaci. Zatímco odborné poradenství poskytuje přímou pomoc a praktické řešení sociálních problémů a zvyšují kompetentnost klienta tyto problémy řešit.

V NZDM jsou poskytovány obě formy poradenství, přičemž by měla být zohledňována příslušná kvalifikace pracovníků. Za nejčastější témata, vyplývající z praxe NZDM Kolín jsou považovány vztahy (v rodině, mezi vrstevníky, partnery), sex, oblasti spojené se školním prostředím, experimentování s návykovými látkami, násilí a xenofobie.

Poradenství je poskytováno s vědomím klienta a předpokládá jasné vydefinování zakázky, cíle a výstupu.

5.2.3 Informační servis

V případě, že klient souhlas neposkytl, jedná se o informační servis zaměřený na instrumentální (např. shánění práce, brigády, škola aj.), na sociálně právní a zdravotní témata (bezpečný sex, rizika spojená s užíváním alkoholu, psychotropních látek aj.) nebo jde o předem sjednaná témata s klientem, popř. zprostředkovává kontakt s následnými službami

(Pojmosloví, 2008). K předáním informací může pracovník využívat široké spektrum propagačních materiálů (např. letáky, vizitky).

5.2.4 Případová práce

V případě, že se jedná o dlouhodobou individuální práci s klientem, která se děje plánovaně a zachovává určitý systematický proces, hovoříme v NZDM o případové práci (Pojmosloví, 2008). Způsob práce předpokládá mapování klientovy situace, tvorbu a revizi individuálního plánu, která je většinou časově vymezena. V kontextu systematického způsobu práce lze předpokládat vyšší práh, který klade na klienta určité požadavky, které jsou se službou spojené. Pro ilustraci lze uvést pravidelnost v docházení na sjednané schůzky v určitý termín a čas.

5.2.5 Krizová intervence

Taktéž zvládnutí psychické krize a využívání formy krizově intervenční pomoci má ráz individuální práce, která je klientovi v NZDM poskytována. Jedná se o specifický přístup, který se zaměřuje na stabilizaci psychického stavu, zpřehlednění emočního prožívání klienta, přispívá ke zvládnutí obtíží a zastavuje ohrožující tendence v jeho chování (Vodáčková aj., 2007). Vzhledem k tomu, že se jedná o specifický přístup vyžadující odbornou kvalifikaci a vzdělání, poskytuje tyto služby pouze pracovník, který jimi disponuje. Praxe ukazuje nutnost metodického postupu v případě, pokud pracovník nesplňuje příslušné vzdělání. Intervence se pak zaměřuje na základní ošetření krizové situace a způsobu navázání klienta na pracovníka s krizově intervenčním výcvikem.

Skupinová práce naopak pracuje s širší skupinou osob a pomocí různých technik směřuje k rozvoji psychosociálních dovedností, poskytnutí specifických znalostí, nácviku schopností popř. vede ke změně chování, postojů klienta (Pojmosloví, 2008). Většinou se jedná o časově ohraničenou práci vedenou nejlépe dvěma pracovníky. Z praxe vyplývá, že charakter skupinové práce může být preventivní, výchovný, pedagogický, edukativní či sociálně terapeutický a to ve formě jednorázové (např. besedy, workshopy, diskuse, komponované pořady aj.) nebo opakované (programy specifické prevence, skupiny rozvoje osobnostních kompetencí aj.) zakončené vždy vyhodnocením a směřující k určitému cíli. Za výrazně důležitý prvek skupinové práce v NZDM považují programy specifické prevence.

5.2.6 Programy specifické prevence

Programy specifické prevence zastávají důležité místo v prostředí NZDM. Předpoklad realizace těchto programů je výrazným prvkem z důvodu důvěryhodného kontaktu zařízení se skupinami dospívajících, kteří vykazují určitou rizikovost ve svém chování. Program prevence bývá často postaven na tzv. KAB modelu, který předpokládá vliv na oblast klientových vědomostí, postojů a chování (Knowledge, Attitude, Behavior) (Herzog, 2007). Techniky vycházející z primární prevence přinášejí klientovi nové informace, osvojení nových postojů popř. vedou ke změně chování a tím se snaží eliminovat následky spojené s rizikovým chování mladých lidí.

II. Empirická část

6 Úskalí a specifika individuální a skupinové práce v NZDM Kolárka Kolín

Specifikum individuální a skupinové práce v NZDM Kolárka Kolín vychází z třístupňového modelu, viz Příloha č. 1., který na jedné straně zohledňuje nízký práh služby a zároveň klientům nabízí prostřednictvím specializovanějších aktivit vyšší práh (Metodický manuál Zážitkového programu NZDM Kolárka, 2013). Způsob práce deklarovaný zmiňovaným modelem vznikl v počátku realizace služby pracovníky NZDM a je uplatňován od roku 2011. Pro potřeby jiných NZDM doposud nebyl poskytnut.

Variabilita týmu z hlediska odborných znalostí umožňuje pokrývat široké spektrum nabízených služeb, které zohledňují různé způsoby práce orientované sociálně, terapeuticky, preventivně či pedagogicky. Tím si práce v NZDM Kolín vytvořila místo pro realizaci terapeutických aktivit. Využívání a volba z různých nástrojů při práci s mladými lidmi je z mého pohledu samotným specifikem. Porozumění oscilaci mezi dětstvím a dospělostí, mezi hrou a odpovědností umožňuje nastavení služeb takovým způsobem, které by zohledňovaly atributy cílové skupiny. Atraktivnost, dynamika a neustrnutí ve stereotypu odráží vnitřní potřeby dospívajícího a motivuje ho ve využívání služeb.

6.1 Třístupňový model schodů jako specifikum práce s klientem

Třístupňový model má v sobě zakomponovanou motivačně aktivizační složku, která podporuje klienta v práci se sebou samým a zahrnuje následující stupně (Metodický manuál Zážitkového programu NZDM Kolárka, 2013):

Mezi jednotlivými stupni má možnost klient volit, či je kombinovat dle aktuálních potřeb. V případě přechodu klienta do vyššího prahu je využíváno přechodového rituálu ve formě předání placky, která má oceňující, podpůrný a motivační charakter (Metodický manuál Zážitekového programu NZDM Kolárka, 2013).

Ilustrace schodů a přizpůsobení jazyka cílové skupině umožňuje klientům NZDM pochopit obsah nabízených služeb a tak překonat prvotní ostych a bariéru v jejich využívání. Jako příklad lze uvést vysvětlení způsobu individuálního poradenství jako „pokec“ s pracovníkem mezi čtyřma očima na dané téma.

6.1.1 Běžné fungování na klubu

Běžné fungování na klubu zahrnuje široké spektrum převážně aktivit vycházejících z pedagogiky volného času a vytváří klientovi prostor pro adaptaci v prostředí NZDM. K tomuto účelu jsou využívány různé způsoby zapojení klienta do běžného programu NZDM (př. využívání posilovny, zkušebny, zapojení klienta do besed, diskusí, do širokého spektra volnočasových aktivit), který podporuje začlenění, integraci klienta do již vzniklé skupiny klientů v zařízení. Z pohledu systematickosti práce s klientem by se dalo hovořit o období navazování důvěry a upevňování vztahu s klientem. U stávajících klientů pak o možnosti volby mezi nižším a vyšším prahem v souvislosti s naladěním klienta a aktuálními potřebami.

6.1.2 Zážitekový program

Zážitekový program má v sobě zakomponované individuální a skupinové aktivity podporující seberozvoj klienta, prevenci či eliminaci nežádoucího způsobu chování cílové skupiny. Zahrnuje individuální poradenství, specifickou prevenci a skupinovou práci orientovanou sociálně terapeuticky popř. preventivně (ambulantní forma v rámci zařízení nebo pobytová forma realizovaná prostřednictvím opakovaných pobytových programů).

Individuální poradenství

Individuální poradenství je klientům označováno jako „pokec s pracovníkem mezi čtyřma očima“ na dané téma a využívá různých nástrojů práce. Dle zakázky klienta se jedná o sociální, terapeutické nebo krizově intervenční poradenství.

Sociálně terapeutická práce

Sociálně terapeutická práce, pro klienty označována jako zážitkový program ve skupině probíhá v kontaktní místnosti, popř. v hlavních prostorách klubu, většinou 2x do měsíce s nevymezenou časovou dotací (většinou se jedná o 1 až 1,5 hodiny za přítomnosti dvou pracovníků dle příslušného vzdělání. Před zahájením skupiny pracovníci podporují motivaci klientů k účasti, vyzdvihují atraktivitu tématu a objasňují organizační zajištění (délka skupiny, lektor). Rozhodnutí o účasti je vždy na straně klienta.

V průběhu poskytování tohoto stupně se ukázalo, že klienti NZDM Kolín nejsou schopni pravidelnosti v podobě uzavřené skupiny. S ohledem na osobnostní atributy a vysokého prahu došlo ke změně konceptu na otevřenou skupinu klientů, která se pro svou dobrovolnost stala funkčním modelem a vhodným nástrojem práce.

Volba tématu vychází z řad klientů popř. je daná programem specifické prevence. Skupiny probíhají dle regulí a metod skupinové psychoterapie v kombinaci s přístupy vycházející z primární prevence, interaktivních her a z expresivní terapie (především arteterapie a muzikoterapie).

Program specifické prevence v NZDM Kolín vychází z modelu uplatňovaného v nízkoprahovém zařízení PVC Blansko a zahrnuje **tři fáze** s časovou dotací 1 – 3 měsíce. (Hořava, Herzog, Kotová, 2007):

- 1. Fáze** - zahrnuje hledání a výběr tématu; mapování znalostí, postojů a chování klientů a stanovení cílů programu.
- 2. Fáze realizace** – zahrnuje tvorbu a zpracování podkladových materiálů, vzdělávání pracovníků v tématu, plánovité předávání programu specifické prevence a volbu nástrojů práce. Téma po celou dobu zasahuje do každodenního života NZDM.
- 3. Závěrečná fáze** - obsahuje revize úspěšnosti a přínosu pro klienty a revize všech předešlých kroků pracovníky.

Delší časová dotace je nastavena z důvodu většího zasáhnutí počtu klientů tématem (Hořava, Herzog, Kotová, 2007). Pracovníci NZDM volí vhodné nástroje práce směrem k charakteru preventivního tématu (arte-terapeutické aktivity, zážitkovou pedagogiku, interaktivní vstupy, techniky vycházející z primární prevence, rozhovor aj.), zajišťují informace k tématu, vytvářejí podkladové materiály (plakáty, letáky), edukační brožury, kvízy, komiksy.

Praxe ukazuje atraktivitu interaktivních vstupů mezi klienty, které v sobě nesou určitý podtext, sdělení související s daným tématem. V závěru interaktivních technik dochází k reflexi emočního prožívání, chování (př. „ovládání autíček“ - ve dvojicích se klienti pohybují po místnosti, jeden ovládá druhého poklepáním na ramena, postupně se ovládání stěžuje - konečná úroveň je ovládání slovní. Cílem aktivity je okusit jaké to je být ovládán a jaké je ovládat někoho jiného).

K podpoře tématu a vizualizaci jsou vytvářeny nástěnky, které jsou situovány v prostorách NZDM. Cílem takovýchto nástěnek je snadnější zapamatování, atraktivnost tématu a podpora motivace ke spolupráci. Alespoň jedenkrát je v rámci tématu promítnut film se závěrečnou reflexí. Cílem reflexe je vyjádření klientových názorů, postojů a chování, emočního naladění. K podpoře edukativní části volí pracovníci formu besed a workshopů (např. na klubu je probíráno téma drogy, pracovníci NZDM naplánují besedu s pracovníky K-centra Kolín).

Revize a závěrečná shrnující aktivita (prostřednictvím arte-terapeutických technik, her, rozhovoru, dotazníku) umožňuje klientům načerpané informace dostat do podvědomí a shrnout je. Taktéž slouží jako měřicí nástroj úspěšnosti vztahující se ke změně postojů, chování a získaných informací.

6.1.3 Peer skupina

Peer skupina popisuje způsob práce s cílovou skupinou v rámci vyššího prahu služby. Bezprostředně navazuje na zážitkový program a zajišťuje možnost vstupu klientům do zařízení také po dovršení 20 let. Členem PEER skupiny se může stát klient ve věku od 15 – 26 let, který má zájem podílet se na činnosti klubu, vykazuje motivaci pro danou aktivitu. Věková hranice 15 let je nastavena z důvodu větší osobnostní zralosti klienta (Metodický manuál Zážitkového programu NZDM Kolárka, 2013).

Pro člena PEER skupiny zůstává platný statut klienta, má svého pracovníka a nenahrazuje roli pracovníků. Tzn., že mimo vedenou aktivitu klient využívá klubu za běžných podmínek jako ostatní klienti. Jsou mu pouze předány kompetence a odpovědnost za vedení samotných aktivit (např. sportovního, hudebního, výtvarného charakteru) popř. podílení se na činnosti klubu v rámci pořádání akcí, vytváření programu, PR mezi vrstevníky aj. Klient se stává pro pracovníky pomocnou rukou.

V průběhu 10 skupinových sezení v rámci zážitkového programu NZDM do jednoho roku se klient aktivně připravuje na roli člena v PEER skupině (pracuje na svém osobnostním rozvoji v rámci různých témat, pracuje se vztahy, s rolemi, motivací, odpovědností, emocemi atd.). Pracovníkem je umožněno v rámci zkušební doby nechat vést příslušnou aktivitu klientem na klubu pod dohledem (Metodický manuál Zážitkového programu NZDM Kolárka, 2013).

Cílem setkávání členů PEER skupiny je plánování aktivit, sdílení zkušeností s danou aktivitou, detekovat obtížné situace, naučit klienty pracovat se sebereflexí, zpětnou vazbou. Celkově se dá říci, že tento model práce podporuje aktivní zapojení klientů do činnosti NZDM a tím eliminuje tendenci zejména starších klientů navštěvovat zařízení za účelem her a odpočinku. Vzhledem k nově vzniklému zařízení není tento stupeň prozatím naplňován, ale je ideálem, kam by NZDM Kolín chtělo práci s klienty směřovat.

6.2 Specifika procesu individuální práce s klientem

Proces individuální práce v prostředí NZDM podléhá určitým zákonitostem, které lze spatřovat ve všech fázích procesu individuální práce s klientem.

6.2.1 Jednání se zájemcem

Specifikum v jednáním se zájemcem o službu vychází z principu nízkoprahovosti (viz vysvětleno výše), který zohledňuje nízký práh pro vstup klienta do služby. Pracovník v jednání se zájemcem nabízí čas a prostor sloužící k adaptaci na klubu, který je dle osobního nastavení klienta individuální („*Až se trochu rozkoukáš, poprosím tě o 20 minut tvého času*“). Služba je klientovi představena prostřednictvím předání informací (ústní a písemnou formou v podobě letáku, brožury obsahující informace o činnosti a službě NZDM), prohlídky zařízení a zapojení se do činností NZDM (Metodika č. 3 Jednání se zájemcem NZDM Kolárka, 2013).

Ze strany pracovníka je kladen důraz na vhodné komunikační dovednosti s cílem vtáhnout zájemce do společného dialogu. Je zde vytvořen dostatečný prostor pro dotazy. Takto vedený rozhovor může snížit počáteční tenzi a ostych klienta a vede ke zjištění základních údajů o zájemci (věk, jak se o nás dozvěděl, primární očekávání: „*Co by sis od nás přál? / Co by si rád na klubu dělal?*“).

Dle osobního nastavení zájemce pracovník vždy volí časovou náročnost a prostorovou vhodnost (nerušivé prostředí). Může např. využít kontaktní místnost, kde se

zájemce může plně soustředit na předávané informace, popř. ostatních místností při prohlídce. Pokud zájemce nemá dostatek času, je nesoustředěný, pracovník si není jistý, zda všechny informace byly správně pochopeny atd., může být jednání se zájemcem rozprostřeno do více schůzek dle individuálních potřeb zájemce.

V rámci jednání se zájemcem je klient požádán o vyplnění vstupního dotazníku (viz Příloha č. 2 Vstupní dotazník), který slouží jako předstupeň k procesu mapování a zároveň je bezpečným nástrojem pro získávání informací v rámci jednání se zájemcem. Dotazník vycházející z Income dotazníků využívaného v drogových službách (Herzog, 2010) byl upraven pro potřeby NZDM. Jednoduchou formou zjišťuje základní informace o klientovi (způsoby trávení volného času, spokojenost v jednotlivých životních doménách jako např. bydlení, finance, láska, škola atd.) a zároveň pracovníkovi slouží jako prvotní informační zdroj.

Pokud zájemce souhlasí s podmínkami využívání služby, je s ním uzavřena ústní dohoda o využívání služby (Metodika č. 4 Dohoda o poskytování služby NZDM Kolárka, 2013). Návratnost klienta do služby a uzavření dohody je známkou kvalitně provedeného procesu jednání se zájemcem, což osobně vnímám za stěžejní v další spolupráci s klientem.

6.2.2 Mapování

Mapování je dlouhodobý a opakující se proces, jehož cílem je zjistit potřeby klientů v jednotlivých životních a osobních oblastech. Zároveň umožňuje detekovat nepříznivou životní situaci klienta a hledat vhodné alternativy řešení v podobě poskytnutých intervencí.

Počáteční téma mapování obvykle vychází z potřeb klienta, vstupního dotazníku, nebo z cílů, které si klient stanoví při uzavírání dohody. Z praxe vychází, že specifikace cíle probíhá cca během prvních třech měsíců, proto je prvotní mapování zaměřeno na některou z životních domén, která pro klienta nemá zatěžující charakter (např. volný čas). Přístup lze charakterizovat postupně vzrůstající náročností témat od jednodušších po obtížnější. Otevírání osobnějších témat souvisí s procesem navazování důvěry v pracovníky a zařízení.

Specifikum mapování v prostředí NZDM neleží jen na postupné volbě tématu, ale je dáno také prostředím, ve kterém se uskutečňuje. Proces mapování probíhá při běžných činnostech v zařízení, kdy volnočasové aktivity jsou vhodným prostředkem k uvolnění atmosféry a jsou nástrojem k navazování vztahu mezi klientem a pracovníkem. Popřípadě je

uskutečňováno v rámci individuálních schůzek s klientem v kontaktní místnosti, která nabízí klidné prostředí v procesu mapování.

Ze strany pracovníka je kladen důraz na lidský a autentický způsob komunikace s klientem, který umožňuje otevírat a prohlubovat jednotlivá témata. Pro účel zaznamenání mapování slouží pracovníkovi Formulář mapování (viz Příloha č. 3 Mapování potřeb) (Metodika č. 5 Plánování a průběh služby NZDM Kolárka, 2013). Proces mapování umožňuje schopnost sebereflexe a sebenáhledu na svou situaci prostřednictvím bodové škály od 0 do 10, na které může klient určit spokojenost v jednotlivých doménách. V případě, pokud si je klient vědom nepříznivého stavu v některé z domén a zároveň odmítá spolupráci, může pracovník směřovat práci v oblasti motivace a rozkrytí důvodů souvisejících se stagnujícím postojem.

6.2.3 Individuální plánování

Individuální plánování vychází z Kontaktní práce, ve které Aleš Herzog (2010) poukazuje na proces periodicky se opakujícího rozhovoru směřujícího k cílům spolupráce a k možnému sestavení individuálního plánu.

Individuální plán v NZDM je specifický zejména svou krátkodobou formou, kterou Aleš Herzog (2010) nazývá „tady a teď“. Obecně se dá říci, že reaguje na aktuálnost potřeb cílové skupiny v daném čase a místě. Příkladem lze uvést klienta, který požaduje pomoc při vytvoření profesního životopisu.

Zároveň se v NZDM můžeme setkat s krátkodobým, případně střednědobým plánováním, které vyžaduje větší systematičnost práce s klientem a tím zvyšuje práh služby. Cíl spolupráce je nadále rozpracován na dílčí kroky a stanovuje jejich pořadí, zvědomuje překážky a obtíže, které by v průběhu mohly nastat, a hledá možné způsoby řešení. Jako žádoucí se ukazuje formulovat cíl v pozitivní konotaci a v ich-formě, což zdůrazňuje osobitost cíle.

Individuální plán je vytvářen také s klienty staršími 19 let, kteří mají omezený přístup k běžnému provozu v zařízení a využívají individuální poradenství (zážitkový program) popř. jsou členy PEER skupiny.

6.2.4 Revize, hodnocení

Revize cílů spolupráce vychází z individuálního plánování. Probíhá formou rozhovoru pracovníka s klientem, kdy je hodnocen cíl spolupráce, jeho plnění, průběh

popřípadě překážky. U zakázek „tady a teď“ probíhá hodnocení, revize cíle formou situační intervence a to ihned po dokončení jednorázové zakázky (př. pomoc s domácím úkolem).

6.3 Úskalí individuální a skupinové práce v NZDM Kolárka Kolín

Výrazným úskalím, se kterým se potýkají pracovníci NZDM Kolárka Kolín v praxi je motivovanost klienta služby. Domnívám se však, že tento jev je typickým projevem cílové skupiny také v jiných zařízeních a souvisí s neochotou nebo nemožností klienta nahlížet reálně na vlastní situaci, popř. s bagatelizováním rizik. Hlavní úskalí spatřuji v nestálosti cílové skupiny z vývojového hlediska (viz výše). Tento charakterový rys se odráží v četnosti využívání služby a časté fluktuaci klientů, která znemožňuje systematickou práci. V praxi se nejčastěji pracovníci setkávají s následujícími překážkami při individuální či skupinové práci s klientem.

6.3.1 Nemotivovaný klient

Z praxe vychází nestálost motivovanosti klientů, kteří se pohybují mezi póly pasivity a aktivity, která ztěžuje průběh poskytovaných služeb. Hlavní doména práce v NZDM leží v hledání základních motivačních prvků, které se mohou stávat postupem času náročnými z hlediska výdeje energie pracovníků. Neustálé hledání nových impulzů může vést k vyčerpání základních myšlenek a idejí souvisejících s prací v NZDM. Při práci s nemotivovaným klientem je v prostředí NZDM Kolárka Kolín uplatňován přístup zaměřený na:

- nabídku širokého spektra aktivit v rámci NZDM,
- zapojení do skupinových aktivit prostřednictvím dominantního klienta NZDM,
- spoluúčast pracovníka v nabízených aktivitách,
- zpětnou vazbu směřující ke klientovi,
- mapování překážek souvisejících s pasivitou,
- revizi cílů spolupráce.

6.3.2 Nedůvěřivý klient

Nedůvěra klienta ve službu a pracovníky je nejčastějším jevem zejména v počátku spolupráce. Pokud klient zařízení vykazuje zvýšenou tenzi při kontaktu s pracovníkem, je nutné mu vytvořit bezpečný, nenátlakový prostor, který klientovi poskytne dostatečný čas

k adaptaci v novém prostředí (Metodika č. 3 Jednání se zájemcem NZDM Kolín, 2013). Z praxe lze popsat příslušné nástroje práce, které směřují k budování důvěryhodného vztahu:

- individuální přístup ke klientovi (zohledňování osobnostních rysů dospívajících a flexibilita poskytovaných služeb),
- přirozený zájem o klienta (př. otázka pracovníka na průběh dne),
- respektování časových hranic (př. pracovníci respektují ostych klienta při vstupování do aktivit),
- oceňující a podporující přístup,
- jasnost a zřetelnost celkového fungování služby (př. předání informací o principech, pravidlech služby a právech klienta).

6.3.3 Fluktuace a nepravidelné využívání služby

Osobnostní atributy cílové skupiny se odráží ve fluktuaci a nepravidelném využívání služby NZDM. Důsledkem zmiňovaného jevu je nemožnost systematicky pracovat na cílech spolupráce klienta. V případě dlouhodobého přerušení spolupráce dochází k revizi původního cíle a jeho aktuálnosti, popřípadě ke stanovení nového cíle a s tím spojeného procesu mapování. Z praxe se ukazuje jako užitečné s klienty uzavírat zakázky krátkodobého nebo střednědobého charakteru a časově ohraničit předpokládané plnění ze strany klienta (př. Chci po dobu jednoho měsíce chodit na doučování angličtiny na závěrečný test). Takto formulovaná zakázka zvědomuje časové ohraničení, které z mého pohledu může výrazně podpořit motivaci klienta.

6.3.4 Zjevná a skrytá zakázka

Typickým znakem pro klienty NZDM je v počátku spolupráce otevírání zjevných zakázek, které jsou svou povahou pro klienta bezpečnější a snadnější. Přítomnost skrytých zakázek se postupně projevuje v procesu mapování a individuálního plánování. Zjevná a detekována skrytá zakázka mohou stát ve vzájemném protikladu, kdy klient nechce nebo není schopen její akceptace a náhledu na situaci (př. klientovým primárním cílem spolupráce je aktivní trávení volného času, v průběhu spolupráce pracovník vypožoruje skrytou zakázku související s integrací do vrstevnické skupiny, ve které se klient projevuje jako outsider). V takovémto případě se pracovník snaží navázat důvěryhodný vztah a empatickým způsobem zprostředkovat náhled na klientovu situaci, zvědomovat skrytou zakázku

a nabízet nový cíl spolupráce. V uvedeném příkladu se osvědčuje aktivní role pracovníka ve způsobu začleňování klienta do skupiny.

6.3.5 Hranice ve vztahu

Hranice ve vztahu je obousměrná záležitost týkající se jak pracovníka, tak klienta. Ze strany klienta jsou hranice v procesu dospívání oscilací mezi rigiditou a volností. Rigidní a neprůchodné hranice jsou převážně nastaveny vůči rodičům, zároveň se mladí lidé potýkají s porušováním hranic v rámci navazování nových vztahů, které podléhají testování (Kopřiva, 2011). V prostředí NZDM se nejčastěji pracovníci setkávají s narušováním hranic druhých klientů formou neakceptace, omezení osobního prostoru, manipulativního a účelového chování. Vůči pracovníkovi se jedná o získání profitujícího vztahu založeného na aspektech přátelství.

Osobně považuji za důležité udílení zpětné vazby ihned po proběhlé situaci s příslušným dovysvětlením, které umožní patřičné ukotvení hranic v příslušných mezích. Již samotný charakter služby je vystaven na systému pravidel, která podporují usměrňování hranic. Dobrá praxe ukazuje, že zažitá pravidla se projevují v aplikaci hranic ze strany klientů vůči sobě samým (př. klienti si vzájemně hlídají porušování hranic, např. dbají na úctu k ostatním klientům).

7 Kvalitativní analýza procesu osobnostních změn klienta v rámci individuální a skupinové práce v NZDM Kolárka Kolín

Individuální a skupinová práce byla v prostředí NZDM dlouhou dobu upozadována volnočasovými aktivitami, které až do roku 2006 byly hlavní náplní služby (Herzog, 2010). Zvyšování profesionálního přístupu v oblasti práce s cílovou skupinou postupně odklánělo způsob práce zaměřený na volnočasové aktivity k sociální oblasti, která v současné době striktně neodmítá ani terapeutické prvky práce. Tento způsob práce se intenzivně soustředí na naplňování cílů spolupráce a snaží se směřovat klienta k osobnostním změnám na základě zjevné či skryté zakázky.

Z praxe však vyplývá pozvolnost zavádění nových způsobů práce vyššího práhu, které by vymanily NZDM ze zažitých postupů vycházejících převážně z volnočasových aktivit. Propojenost principů nízkého a vyššího práhu by mohlo podpořit zajištění větší systematičnosti a kontinuity pomoci, které by bylo výrazným podporujícím činitelem osobnostního posunu klienta.

Z výše uvedeno vyplývá řada otázek, na které se soustředí výzkumná sonda. Jakým způsobem lze pracovat na osobnostních změnách klienta formou individuální a skupinové práce v prostředí NZDM? Zda je možné v prostředí NZDM systematicky pracovat na osobnostním rozvoji klienta a jaké faktory vstupují do procesu spolupráce. Cílem výzkumné sondy je zjistit, zda je možné v prostředí NZDM propojit individuální a skupinovou práci tak, aby účelně řešila problém klienta.

7.1 Metodologie a proces ukotvení

Kvalitativní přístup využívá prvků jedinečnosti, neopakovatelnosti a umožňuje reflexivní způsob zkoumání (Miovský, 2006). Výzkumná sonda v prostředí NZDM tímto způsobem může zachytit přirozený vývoj klienta v rámci služby a tím detekovat vhodné a prosperující nástroje práce umožňující osobnostní rozvoj klienta. Pro účel výzkumné sondy byly použity metody zúčastněného pozorování, rozhovoru, zpětné interpretace a analýzy průběhu skupinové práce, analýzy osobní dokumentace participantů. Volba výzkumných metod byla nastavena s ohledem na charakter výzkumného problému a stanovení výzkumných otázek, na které má výzkumná sonda odpovědět. Výzkumník se aktivně účastní a zapojuje do skupinové práce, čímž zachovává přirozenost skupiny netenzního prostředí pozorovatele.

7.1.1 Předporozumění jevu

Zaujetí výzkumníka intenzivním procesem výzkumu a zkušenosti s cílovou skupinou mohou způsobit, že se do interpretační fáze může nežádoucím způsobem promítnout představa neboli „předporozumění“ o zkoumaném jevu. Z výše uvedeného důvodu uvádím vlastní postoj ke zkoumané problematice, čímž bych ráda eliminovala ovlivnění zkoumaného jevu a podpořila tak validitu a reliabilitu dat.

Domnívám se, že způsoby práce v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež podléhající často osobnostním rysům cílové skupiny, která disponuje sklony k neaktivnímu způsobu života. Problém motivace a fluktuace klientů nežádoucím způsobem ovlivňuje proces zapojení cílové skupiny do individuální či skupinové práce. V prostředí NZDM tak nebude možné vždy zajistit podmínky pro pravidelnou, systematickou individuální a skupinovou práci.

Dle mého názoru je aplikace vhodných motivačních prvků a navázání důvěryhodného vztahu s klientem základním předpokladem pro nastavení aktivního způsobu spolupráce. Při překonávání vyššího prahu jsou důležité zkušenosti a porozumění cílové skupině ze strany pracovníka, který nastavuje způsob a intenzitu intervencí. Zakázka vycházející z individuální práce by měla korespondovat také se skupinovou prací a tím zohledňovat obousměrnost a propojenost procesu. Propojení individuální a skupinové práce bude tak žádoucím způsobem ovlivňovat proces osobnostních změn klienta a zajišťovat kontinuitu procesu tak, aby nedocházelo ke kontraproduktivnímu působení mezi individuální a skupinovou prací.

7.1.2 Plán výzkumné sondy

Výběr zkoumaných osob

Soubor participantů výzkumné sondy tvořilo pět dospívajících ve věku od 13 do 19 let z Kolína a okolí, kteří jsou ohroženi sociálně patologickými jevy nebo zažívají nepříznivé životní situace. Participantů budou pro účel výzkumné sondy označováni P1, P2, P3, P4, P5 (př. participant P1). Všichni participantů disponují uzavřenou dohodou o spolupráci a mají statut aktivního klienta využívajícího službu NZDM. Participantů byli seznámeni s účelem výzkumné sondy a sběru dat v rámci individuální a skupinové práce a vyjádřili se ústním souhlasem. Zkoumané osoby byly vybírány na základně statistických dat NZDM Kolárka náhodným výběrem po stanovení následujících kritérií:

- 5 mladých lidí ve věku od 13 – 19 let, doba využívání služby alespoň půl roku, 1x 14 dní,
- jsou ohroženi sociálně patologickými jevy nebo zažívají nepříznivou životní situaci,
- využívají individuálního poradenství a zúčastnili se alespoň dvou skupinových programů.

Postup získávání údajů

Sběr a získávání dat ke zpětné analýze průběhu skupinové práce probíhal v prostředí NZDM Kolín po dobu šesti měsíců od ledna 2013 do června 2013 v intervalech 1x 14 dní po 1,5 hodině. Postup získávání dat a aplikaci zvolených výzkumných metod může ovlivňovat samotný chod služby a principy, na kterých je služba vystavena. Volný příchod a odchod v rámci služby, motivace ze strany participantů vždy nezajišťovala kontinuitu sběru dat.

Zpětná analýza průběhu skupinové práce („zážitkového programu“) probíhala ihned po skončení skupinové práce, kde byl s pracovníky NZDM reflektován její průběh, zaměřený na projevy, chování zohledňující zjevnou či skrytou zakázku participantů. Interpretační záznam o průběhu skupinové práce byl pořizován osobou výzkumníka ve spolupráci s pracovníky NZDM, kteří splňují příslušnou odbornost pro takto cílenou práci. Vzhledem k tomu, že se skupinové práce také účastnili nově příchozí klienti a míra důvěryhodného vztahu byla v procesu budování, nebylo možné využít přesné transkripce průběhu skupinové práce v podobě audio či video záznamů.

Pro napsání případových prací formou kazuistik byla poskytnuta dokumentace participantů v elektronické podobě (databáze klientů, denní výkaz, clientský deník) a písemné podobě (karta klienta obsahující záznamy o individuální práci, individuálních plánech a cíli spolupráce).

Validita a reliabilita

Validita sbíraných dat byla podložena odborností personálu NZDM, který naplňoval kvalifikační požadavky při práci s mladými lidmi a se kterými probíhala zpětná analýza individuální a skupinové práce. Pravidelné supervizní sezení pak potvrzovalo adekvátnost interpretací a tím reliabilitu neboli hodnověrnost získaných dat.

7.2 Analýza průběhu individuální práce formou kazuistiky

Případová studie jiným slovem kazuistika vytváří propracovaný rozbor několika případů zakotvených v přirozeném prostředí člověka či skupiny. Porovnává charakteristiky případu nebo skupiny a snaží se o zachycení a popis jednotlivých vztahů (Hendl, 2005).

I přes princip nízkoprahovosti, který deklaruje anonymitu v procesu poskytování služby, byly pro účel výzkumné sondy poskytnuty ústní souhlasy participantů. Pro napsání kazuistických příkladů byly pro bezpečnost změněny údaje, které by mohly vést k identifikaci participantů. Analýza procesu individuální práce umožní sledovat dospívajícího v období 6 měsíců a tím pozorovat osobnostní změny participantů.

7.2.1 Participant P1

Základní údaje o participantovi

P1 je romský chlapec ve věku 16 let. Studuje střední odborné učiliště technického zaměření. První povědomí o zařízení získal od pracovníků v rámci terénní služby, po kterém sám inicioval příchod do zařízení. Klientem NZDM je zhruba od poloviny roku 2011.

Rodinná anamnéza

P1 žije v úplné rodině, má staršího bratra (22 let) a mladší sestru (11 let). Participant P1 je s rodinnou situací a vztahy spokojený. Třetí plochy popisuje pouze ve vztahu se starším bratrem. Celkové soužití rodiny se vyznačuje vysokou mírou pospolitosti a loajality vůči jednotlivým členům. Rodina vykazuje přátelské vztahy vůči širší rodině. Úzkou vazbu participant P1 popisuje ve vztahu k matce, se kterou sdílí osobní zkušenosti a zastává místo v procesu pomoci s domácností.

Sociální anamnéza

P1 žije v úplné rodině, ve dvougeneračním domě, ve kterém má rodina k dispozici vlastní byt velikosti 2+1 v přízemí. V druhém podlaží domu, v podobně situovaném bytě, žijí příbuzní P1 (strýc, teta se svými čtyřmi dětmi). Vzhledem k velikosti bytu sdílí P1 prostor svého pokoje se dvěma sourozenci. Rodina se vždy vyznačovala nižším ekonomickým statutem. Matka byla vyučena a po celý život je v domácnosti. Otec je zaměstnán jako dělník ve stavební firmě a disponuje pravidelným příjmem. V průběhu roku je schopen vyjednat v rámci firmy jednorázovou brigádu pro své syny. Participant P1 společně se svým bratrem projevují aktivní zájem o nabízenou práci. Z výdělků přispívají poměrnou částí do rodinného rozpočtu. Příspěvek považují za samozřejmé vyjádření loajality vůči rodině. Přes nižší ekonomický statut rodiny jsou naplňovány potřeby dětí z hlediska oblečení, volnočasových aktivit (hrazena základní umělecká škola) a rodina

naplňuje své základní funkce. Z finančního hlediska nelze hradit vyšší náklady spojené s nadstandardními aktivitami v podobě lyžařského výcviku nebo soustředění.

Osobní anamnéza

S nástupem na odborné učiliště je spokojený, do kolektivu se začlenil bez výrazných potíží. V závěru školního roku využíval doučování z důvodů zhoršeného prospěchu. Nespokojen je s chováním některých spolužáků, kteří vykazují agresivitu a hrubost vůči vrstevníkům. S tím souvisí osobní hodnota P1 a jeho významný smysl pro spravedlnost a úspěšnost. Spravedlnost se v životě participanta P1 projevuje extrémní náročností na sebe a své okolí, řádovostí a zvýšenými ambicemi. P1 na sebe klade vysoké nároky a je pro něj důležitý pohled okolí, který hodnotí úspěšnost. Hodnocení je pro P1 zdrojem sebevědomí.

Ve volném čase navštěvuje základní uměleckou školu, hraje na klavír. Hudbě se věnuje pravidelně jedenkrát týdně po dobu několika let. S vysokými nároky P1 na vlastní osobu souvisí péče a zdravý způsob života, který je u P1 v popředí zájmu. Participant P1 se z vlastní iniciativy zabývá fitness a posilováním, které realizuje pravidelně dvakrát týdně.

V počátku spolupráce bylo pro P1 obtížné udržet dlouhodobé vztahy s vrstevníky. Od dětství ho pojí hluboké přátelství s chlapcem stejného věku, se kterým vyrůstal. Ve vztahu k ženám je prozatím v procesu hledání. Jeho cílem je najít „ideální“ partnerku.

Proces individuální práce s klientem

Cíl spolupráce ze strany klienta byl zaměřen na aktivní trávení volného času a poradenství na téma vztahy. Participant P1 využíval individuálního poradenství s pracovníkem v přibližné frekvenci jedenkrát za čtrnáct dní. V průběhu mapování detekoval pracovník nepříznivou životní situaci v podobě skryté zakázky klienta (udržet vztah ve vrstevnické skupině a přísně nastavené hranice vůči vlastní osobě). Obě zakázky byly spjaty s doménou vztahů (vztah k vrstevnické skupině a vztah k vlastní osobě). Individuální plánování bylo zaměřeno na realizaci krátkodobých a střednědobých cílů spolupráce. Do rámce krátkodobého nebo jednorázového plánování lze řadit doučování a jednorázové zakázky typu „tady a teď“. V rámci střednědobých cílů byla probírána témata vztahů, nejčastěji se jednalo o vztah k vrstevníkům, k ženám a vlastní osobě. Společný rys, který byl patrný a prolínal se všemi tématy, byla zvýšená náročnost na vztahy. Intervence v rámci individuálního poradenství byly zaměřeny na utváření zdravějšího a reálnějšího náhledu na vztahy, změnu postojů ve smyslu přenastavení hranic.

7.2.2 Participant P2

Základní údaje o participantovi

P2 je 16letý chlapec, Čech, studuje střední odborné učiliště technického zaměření. O zařízení byl informován pracovníky v rámci terénní služby. První návštěva zařízení proběhla z iniciativy P2, do služby pravidelně dochází tři čtvrtě roku.

Rodinná anamnéza

Rodiče P2 se rozvedli ve věku jeho 7 let, z původního manželství má P2 staršího bratra (20 let, který v současnosti pobývá mimo společnou domácnost. V současné době matka žije s novým partnerem, se kterým má další dvě děti (dívky 10 a 5 let). Se straším bratrem má utvořený vztah, k nevlastním sestrám je jeho vztah více formální. Často zastupoval roli pečovatele o nejmladší sestru, kterou musel v době nepřítomnosti matky hlídat. S vlastním otcem se P2 nevidá a nemá o něm bližší informace, otec o syny nejví zájem, pouze splňuje zákonnou vyživovací povinnost. S matkou má P2 utvořen hezký vztah, často jej matka zkompetentňuje do role dospělého jedince (rozhodovací pravomoci ohledně mladších sourozenců). K nevlastnímu otcovi chybí bližší vztah, avšak jej respektuje.

Sociální anamnéza

Rodina žije v bytě 2+kk přičemž všechny děti obývají společně dětský pokoj. P2 často mluví o nedostatku soukromí a osobního prostoru. Matka je dlouhodobě v domácnosti, v evidenci na úřadu práce. Otec vykonává dělnickou profesi v oblasti výkopových prací. Rodina se vyznačuje nižším ekonomickým statutem. Je schopna zajistit základní potřeby rodiny. Pouze hradí výlohy spojené s hraním basketbalu na vyšší úrovni.

Osobní anamnéza

Participant P2 studuje střední odborné učiliště, kde je spokojený. Na střední škole se velmi rychle adaptoval. Celkově má dobré vztahy s vrstevníky, celkově se projevuje výrazně jako vůdčí typ ve vrstevnické skupině a má přirozenou autoritu. Ve vrstevnické skupině je oblíbený, má spoustu přátel, dlouhodobý partnerský vztah neudrhuje pro stoprocentní zájem o sport. Před půl rokem se začal aktivně věnovat basketbalu na vyšší úrovni. K tréninkům přistupuje s velkým zaujetím a odpovědností, což se pozitivně odráží na jeho výsledcích. V důsledku náročnosti příprav na sport dochází k přesunu zájmu více na sportovní činnost než na školní povinnosti. Díky zaujetí sportem trénuje i mimo čas vyhrazený pro tréninky, dochází tak k přepětí fyzických sil, kdy P2 působí velmi unaveně. Z hlediska způsobu života pije alkohol pouze příležitostně, ale je aktivním kuřákem. Má za sebou zkušenosti s psychotropními látkami (marihuana).

Proces individuální práce s klientem

Primární cíl spolupráce vycházel z aktivního trávení volného času a mapování volby střední školy. Práce na výběru střední školy měla krátkodobý charakter a zaměřovala se na mapování silných a slabých stránek pro obor, výrazným prvkem v rámci spolupráce byl střet zájmů klienta a rodičů při volbě školy. V návaznosti na aktivní účast ve sportovních aktivitách detekovali pracovníci talent v oblasti míčových her, zejména basketbalu a doporučili klientovi seberealizaci v příslušné aktivitě v rámci jeho přirozeného prostředí. Po proběhlém mapování byla patrná nepříznivá životní situace v oblasti rodinných vztahů, ve kterých je přítomna řada tabuizovaných témat týkajících se role otce. Avšak přes téměř roční spolupráci participant P2 není schopen rodinná témata otevírat, přestože v NZDM působí přirozeným dojmem, aktivně se zapojuje, s pracovníky je v pravidelném kontaktu, ochotně sdílí bezpečná témata. V současnosti je v individuálním poradenství pracováno na nastavení osobnostních hranic P2, které mají za úkol eliminovat důsledek psychického i fyzického zatížení participanta². Spolupráce v tomto ohledu je obtížná z důvodů nedostatečného náhledu ze strany P2. Pracovníci se snaží upevňovat vztah s klientem prostřednictvím variabilní nabídky služby, a tím upevňovat důvěru.

7.2.3 Participant P3

Základní údaje o participantovi

Chlapec romského původu, 14 let, navštěvuje základní školu v místě bydliště. Služba mu byla doporučena kamarádem, se kterým zařízení poprvé navštívil, v prvním kontaktu projevoval zájem o volnočasové aktivity a setkávání se s kamarády. Službu navštěvuje v pravidelném intervalu rok.

Rodinná anamnéza

Žije v rodině s oběma rodiči, nevlastním bratrem (17 let) z matčina prvního manželství a vlastním mladším bratrem (5 let). Vztah s matkou funguje na základě rigidně nastavených pravidel, které je P3 nucen dodržovat. Nastavené hranice akceptuje a nečiní mu jejich dodržování problém. S otcem má komplikovanější vztah z důvodů závislosti otce na hracích automatech. Participant P3 mluví o zklamání se v otci. Vztah ke staršímu bratrovi osciluje mezi dvěma póly bezmezného obdivu, touze vyrovnat se mu a pocitu žárlivosti na osobu bratra. P3 má navázaný blízký vztah k babičce ze strany matky, kterou pravidelně navštěvuje.

Sociální anamnéza

Rodina žije na sídlišti ve vyloučené lokalitě, v bytě o dispozicích 2+kk. P3 sdílí prostory dětského pokoje s oběma bratry. Bytové podmínky participantovi P3 nevyhovují, má přání odstěhovat se do většího bytu, kde by měl více soukromí a prostor sám pro sebe. Matka nárazově uklízí v obchodě, otec pracuje jako malíř pokojů. Rodina se díky závislosti otce na automatech vyznačuje velmi nízkým ekonomickým statutem. Finanční stránka v rodině je komplikovaná, otec často prohrává naspořené peníze, které měly již jedenkrát sloužit k výměně bytu za větší. Situace je v rodině tabuizovaná, přes snahu P3 matka odmítá sdílet téma.

Osobní anamnéza

Kromě základní školy navštěvuje participant P3 také biblickou školu za účelem předání poznatků o víře, kde současně tráví část svého volného času. Výrazný osobnostní rys participanta P3 je smysl pro spravedlivé a čestné chování, které vyžaduje také od svých vrstevníků. Z výše uvedeného důvodu má z vrstevníky komplikovaný vztah pro svou kritickou povahu. Tento povahový rys má v sobě zakomponovanou složku nápravy, kterou uplatňuje na vrstevníky, což s sebou nese odmítavý postoj z jejich strany. Avšak o kontakt se výrazně snaží prostřednictvím upoutávání pozornosti k vlastní osobě. Na druhé straně si zvolil nelegální způsob trávení volného času v podobě takzvaného parkuru (adrenalinový pohyb v přirozeném prostředí města prostřednictvím salt ze střech garáží). Vztahy s ženami vnímá participant P3 jako neúspěšné pro dětský vzhled, který je pro něho těžko akceptovatelný.

Proces individuální práce s klientem

S P3 je pravidelně jedenkrát za 14 dní vedena individuální práce, kde pracuje na přesně stanovených cílech v rámci poradenského procesu („Chtěl bych se lépe začlenit do kolektivu, chtěl bych umět komunikovat se staršími kámoši na klubu.“). Primární cíl zaměřený na volnočasové aktivity byl v procesu mapování profilován a byla detekována skrytá zakázka participanta P3, která mu byla nabídnuta a z jeho strany přijata. Prostřednictvím individuálního plánování byly s klientem rozfázovány cíle spolupráce, které se zaměřovaly na zapojení participanta do akcí v zařízení a posilování komunikačních dovedností (hledání společného tématu hovoru, skákání do řeči). V individuálním poradenství bylo pracováno se zpětným náhledem participant P3, na náhledu osobnostních hranic a tréninku in vivo. V současné době práce na jednotlivých cílech trvají.

7.2.4 Participantka P4

Základní údaje o participantovi

Dívka, 18 let studující střední odbornou školu se zaměřením na jazyky. Do služby byla doporučena starší sestrou, která v minulosti podobné zařízení navštěvovala. Do zařízení dochází pravidelně rok a půl za primárním účelem poradenství.

Rodinná anamnéza

Žije v neúplné rodině s matkou. Rodiče se v průběhu docházení participantky P4 do služby rozvedli, což byl hlavní motiv pro kontakt NZDM. Starší sestra se přestěhovala s otcem. Se sestrou mají blízký vztah založený na vzájemném respektu a důvěře. S otcem participantka P4 nevychází, viní ho z rozpadu rodiny. Pro všechny členy rodiny byl rozvod náročným procesem, zasahujícím do rodinné klímy a nálady jednotlivých členů. K matce zaujímá lítostivý postoj, avšak náročnost ze strany matky v podobě nutně dodržovaných pravidel participantku P4 omezuje. P4 má navázán blízký vztah se svými prarodiči, které často navštěvuje.

Sociální anamnéza

Rodina je i po rozvodovém řízení finančně zabezpečená, P4 s matkou žije v bytě 4+1. Matka pracuje jako recepční v hotelu, otec podniká. Z finančního hlediska je participantka P4 nadstandardně zajištěna. Participantka P4 pracuje jako dobrovolnice v neziskovém sektoru, v oblasti práce se seniory. Ze strany P4 zatím není vyjadřována potřeba vlastních finančních prostředků získaných prostřednictvím brigády.

Osobní anamnéza

Participantka P4 po rozvodu rodičů prožívá úzkostné stavy, výrazně ztratila na váze. Vztahy s vrstevníky jsou komplikované, nedokáže udržet dlouhodobý vztah. Důvodem neschopnosti udržet vztah je přílišná závislost a tendence plánovitě zajišťovat kontakt. Stejný princip P4 vykazovala také v partnerských vztazích, ve kterých nedocházelo pro přílišné požadavky ze strany P4 k naplnění potřeb, přičemž prožívala pocity odmítání a frustrace. P4 má obavu z opuštění a ze samoty. To vede k setrvání v nevyhovujícím vztahu. Školní docházka nečiní participantce P4 problémy, prospívá velmi dobře, avšak příprava na výuku zabírá podstatnou část volného času. Mimo dobrovolnickou činnost nemá participantka P4 žádný výrazný koníček.

Proces individuální práce s klientem

Cílem individuální práce s participantkou P4 je orientace se v problematice rozvodu v rodině a práce na akceptaci nového způsobu života. Na individuální schůzky docházela v pravidelných intervalech jedenkrát týdně. V rámci zmíněné zakázky byla ze strany

pracovníků iniciována schůzka s rodiči P4, na které byl vydefinován vhodný způsob komunikace mezi členy rodiny. Participantka P4 byla situací v rodině vyčerpána po fyzické i psychické stránce, což vybízelo k hledání možností uvolnění tenze a odpočinku. Současně s touto zakázkou byla s participantkou P4 rozkryta oblast širších vztahů (závislost a obtížné setrvávání ve vztazích), která se projevila formou skryté zakázky, ta byla participantce P4 nabídnuta k řešení. Zakázka se stala pro P4 aktuální a dlouhodobě řešeno doménou.

7.2.5 Participantka P5

Základní údaje o participantovi

Dívka 19 let, v současné době bez zaměstnání, přerušena docházka na střední odborné učiliště (obor kuchař/číšník). O službě získala participantka P5 povědomí od pracovníků v rámci terénní práce. Poprvé do zařízení přišla v doprovodu mladších sourozenců. Službu navštěvuje pravidelně dva roky.

Rodinná anamnéza

Žije v úplné rodině s dvěma staršími bratry (29, 33 let), kteří již založili vlastní rodiny a sdílí společnou domácnost, ve které je celkem 10 členů. Byt je součástí dvou generačního domu s dispozicí 4+1. S mladším bratrem má komplikovaný vztah z důvodů trestné činnosti a závislosti bratra na psychotropních látkách. V současné době bratr abstnuje. Se starším bratrem i jeho ženou má participantka P5 blízký vztah založený na respektu, úctě a vzájemné pomoci. K matce vyjadřuje neutrální postoj, vnímá jí jako pečovatelku, která se stará o všechny členy rodiny za pomoci svých snach. Otcem je participantka P5 opečovávaná, mají spolu blízký vztah založený na vzájemné lásce, otec si vždy přál mít dceru.

Sociální anamnéza

Vhledem k četnosti členů domácnosti je finanční zabezpečení náročné. Ženy jsou v domácnosti a muži pracují v dělnických profesích. Vážné komplikace nastaly v době dlouhodobého onemocnění otce, v důsledku toho otec ztratil práci a participantka P5 byla z důvodů finanční tísně nucena dočasně přerušit vzdělávání na středním odborném učilišti a najít si zaměstnání, což se dlouhodobě nedaří (nedokončené vzdělání, bez zkušenosti v praxi). P5 je nespokojena se současnou ekonomickou situací rodiny a vyjadřuje obavy, zda bude možné se v budoucnu navrátit do školního prostředí.

Osobní anamnéza

Obecným principem života participantky P5 je pasivní trávení času, což se odráží na jejím zdravotním stavu (trpí obezitou) a s tím souvisí míra sebevědomí a akceptace vlastní osoby. Volný čas tráví participantka P5 ve skupině vrstevníků, se kterými má blízké vztahy,

ve skupině je oblíbená, má přirozenou autoritu. Typickým charakterovým rysem P5 je ochota a nabídka pomoci, okolím je vnímána jako člověk, na kterého se dá spolehnout. Dlouhodobá absence partnerského vztahu vede k pocitům osamocení. Důsledkem chybějícího partnerského vztahu se participantka P5 rozhodla řešit svůj zdravotní stav se zájmem o zdravější životní styl.

Proces individuální práce s klientem

Hledání práce bylo primární zakázkou participantky P5, na které se pracovalo od počátku docházení P5 do služby v rámci individuálního poradenství a zakázka je stále aktuální z důvodů obtížného naplnění. S ohledem na socio-ekonomickou situaci rodiny se potřeba hledání brigády změnila v zaměstnání na plný úvazek. Důsledkem dlouhodobě nezdařeného hledání zaměstnání se participantka P5 vnímala nepotřebně a v rámci individuálního poradenství byly podpořeny schopnosti a dovednosti, které mohla uplatnit v rámci činnosti služby (příprava workshopu míchaných drinků). V rámci individuálního poradenství byl podpořen zájem o změnu životního stylu prostřednictvím edukativně zaměřených intervencí, byly předány informace o formě následné péče a byla podpořena motivace v aktivním způsobu trávení volného času.

7.3 Zpětná analýza průběhu skupinové práce

Po dobu šesti měsíců probíhala skupinová práce, která byla zaměřená na témata násilí, šikany a vztahovou problematiku. Témata byla detekována pracovníky zařízení na základě potřeb klientů služby a vykazovaného rizikového chování. Byla realizována v intervalech cca jedenkrát za 14 dní. Časová dotace skupinové práce zohledňovala naladění a psychologické i sociální atributy dospívajících. Účast participantů ve skupině vychází z principu dobrovolnosti, proto není možné zajistit stoprocentní přítomnost participantů ve všech skupinách. Do skupinové práce byly zapojeni také další klienti NZDM, kteří však nesplňovali podmínky výzkumné sondy. V úvodu je stručně nastíněna technika obvykle vycházející z primární prevence s využitím prvků psychoterapie, téma skupiny, přítomnost participantů a celkový počet zúčastněných klientů. Pracovníci se při práci zaměřovali zejména na práci se skupinovou dynamikou, emoční prožívání jednotlivých členů, mapování postojů a chování směřující do reálného života, zprůchodnění komunikace aj. Dále pokračují s popisem skupinového procesu a jeho zpětné analýzy.

Téma: „Umět být vedle sebe“

Datum: 22. 1. 2013

Časová dotace: 60 min

Počet klientů: 9

Přítomní participanti: P1, P2, P5

Skupinová práce vycházela z tematických karet se slovy, mezi kterými měli klienti hledat souvislosti (důvěra, konflikt, strach, vztah, přátelství aj.). Technika se zamýšlela nad významem slov a jejich propojení s reálným životem členů skupiny. Mapovala postoje a chování spojené s tématem vztahů (komunikace, důvěra, konflikt, akceptace, sebezprosažení aj.). Součástí techniky bylo zpracování slov do vizuální podoby.

Skupinová práce byla ztížená nesourodou skupinou, kterou tvořili stávající a noví klienti, kteří na způsob práce nebyli zvyklí. Během skupiny docházelo k předávání odpovědnosti ve smyslu komunikace na stávající klienty služby. V závěru se podařilo zapojit všechny klienty, ač nerovnoměrně. Zpracování techniky do vizuální podoby bylo ze strany klientů negováno.

Participant P1 se projevoval ve skupině aktivně. Výrazně emočně prožíval téma konfliktů mezi vrstevníky, které často vnímal nespravedlivě. Pro emoční výrazovost nebyl schopen pohledu z více úhlů, které mu nabízeli ostatní klienti ve skupině a zejména P2. Pracovník intervenoval empatickým způsobem a směřoval klienta k náhledům na situace.

Participant P2 se aktivně zapojil do dění ve skupině, avšak nepřinesl vlastní téma. Byl schopen vyjádřit vlastní názor na danou problematiku velmi přirozenou a vtipnou formou, která uvolňovala napětí ve skupině. Pracovník detekoval blízkost tématu důvěry u P2 i přes jeho osobní uzavřenost.

Pro participantku P5 bylo obtížné prosadit se ve skupině vzhledem k větší účasti mužů. Posazení těla a tišší intonace naznačovala tenzi, která se v průběhu minimalizovala. Pracovník přispěl k uvolnění tenze odlehčením tématu a vytvořil P5 prostor pro vyjádření vlastního postoje a názoru. P5 naznačovala negativní zkušenost s důvěrou a přátelstvím.

Téma: „Umět být vedle sebe“

Datum: 14. 2. 2013

Časová dotace: 90 min

Počet klientů: 7

Přítomní participant: P2, P4

Skupinová práce probíhala formou interaktivní techniky, která vyžadovala přípravu pracovníkem na flipchartový papír pro snadnější orientaci klientů a představu o technice. Technika mapovala postoje, chování ve vztazích a pracovala s vědomím podstaty zdravého/funkčního a nezdravého/nefunkčního vztahu v rodině, partnerství a vrstevnických skupinách (kamarádi, škola, parta).

Skupinová práce byla výrazná aktivním zapojením cílové skupiny. Klienti sami přicházeli s nápady, doplňovali se, o dané problematice přemýšleli. Přesah do běžného života klientů (vlastní zkušenost, kauzy na Kolínsku). Rušivý element vnášeli do skupinového dění mladší klienti (strhávali pozornost, porušovali pravidla, zlehčování tématu), což vyžadovalo ze strany pracovníků větší iniciativu a strukturu.

Participant P2 se projevoval ve skupině z pohledu pracovníků pasivněji než je u něj zvykem. Pracovník se snažil P2 přirozeným způsobem zapojit do dění, na což bylo z jeho strany reagováno mlčením popř. povrchní a strohou odpovědí, avšak setrval ve skupině. P2 svůj aktuální stav vysvětloval jako únavu. Pracovník mohl detekovat z neverbálních projevů zájem o téma a obtížnost jej sdílet.

Participantka P4 se po celou dobu projevovala ve skupině dominantně. Svým chováním a názory imponovala ostatním členům skupiny, kteří ji akceptovali v názorech i přes absenci důvěrnějšího vztahu. P4 vyjadřovala postoje zejména k negativním rodinným vztahům, o kterých mluvila v obecné rovině. Pracovník pozitivně hodnotil otevřenost a aktivitu P4 a zároveň umožňoval vytvoření prostoru pro ostatní klienty z důvodu pozornosti, kterou P4 vyžadovala.

Téma: „Umět být vedle sebe“

Datum: 26. 2. 2013

Časová dotace: 60 min

Počet klientů: 10

Přítomní participant: P2

Skupinová práce byla pracovníky vedena interaktivně, s cílem vnímat osobnost druhého člověka, jeho naladění a využít různé formy komunikace k dosažení potřebných

informací. Klienti se pohybovali v rámci vymezeného prostoru za účelem nalezení člověka s podobnou charakteristikou vztahující se k osobě klienta (př. měsíc narození).

Skupinová dynamika byla ovlivněna nesourodostí členů z hlediska věku a počátku spolupráce, což se odrazilo v neochotě klientů vzájemně spolupracovat. U stávajících klientů se neprojevovala zvýšená tenze a přinášeli do skupiny aktivní zapojení.

V počátku se participant P2 potýkal s demotivací pro zapojení se do aktivity. Jako důvod uváděl únavu z tréninku. Prostřednictvím motivace ze strany klientů se aktivity nakonec zúčastnil, ale do reflexe skupinové práce se aktivně nezapojoval. Po ukončení skupiny pracovník reflektoval aktuální stav P2 a zajímal se o náročnost organizace volného času.

Téma: „Násilí a agrese“

Datum: 7. 3. 2013

Časová dotace: 60 min

Počet klientů: 8

Přítomní participant: P3, P4

Skupinová práce probíhala zážitkovou a soutěživou formou s podtextem rozkrýt negativní pocity při vyloučení ze skupiny. Klienti byli posazeni do kruhu na židlích přiřazených sedadly těsně k sobě, jedna židle zůstala volná. Vprostřed kruhu se pohyboval vybraný klient s cílem sednout si na volnou židli, přičemž posouvání klientů situovaných na židlích mělo za cíl zabránit usednutí na prázdnou židli.

Skupina probíhala dynamickým způsobem, klienti reflektovali osobní prožitky, které souvisely s vyloučením, nepřijetím skupinou, schopností prosadit se. Dynamika techniky vtáhla klienty do aktivní diskuse, která byla pracovníky zacílena na tematiku šikany a vyloučení ze skupiny. Klienti reflektovali vlastní zkušenosti se jmenovaným jevem, vyjadřovali své názory a postoje z pohledu agresora a oběti.

Participant P3 se aktivně a s velkým drivem zapojil do aktivity ve skupině. S chování byl patrný cíl zvítězit. Při pohybu ve středu skupiny se projevoval nejistě a velké úsilí vynaložil v procesu začlenění se do skupiny, což se P3 povedlo. V reflexi vyjadřoval nadšení z úspěchu bez vnímání podtextu skupinové aktivity a náhledu na své pocity a prožitky spojené s rolí vyloučeného.

U participantky P4 měla skupinová aktivita akcent uvolnění, který s sebou přinášel pocity radosti a spontánnosti. V proběhlé reflexi P4 dokázala nahlédnout hloubku tématu

a přispět vlastními postřehy, emocemi, názory a zkušeností ze školního prostředí, kterou má negativní.

Téma: „Násilí a agrese“

Datum: 19. 3. 2013

Časová dotace: 70 min

Počet klientů: 9

Přítomní participanti: P2, P5

Klienti byli rozděleni do tří skupin podle barev bez informace o barvě, kterou obdrželi, přičemž jednu ze skupin tvořil pouze jeden klient. Cílem interaktivní techniky bylo rozřazení členů do skupin podle barev bez použití verbální komunikace.

Výběr klienta (P2) v samostatné skupině byl pečlivě zvážen pracovníky s ohledem na silné postavení ve skupině a dlouhodobě vybudovanou důvěru v zařízení. Technika umožnila vstoupení do tématu diskriminace a rasismu. V počátku bylo reflektováno emoční prožívání jednotlivých členů, postoje a chování vůči vyloučenému s přesahem do osobních životů klientů. Vzhledem k přítomnosti romského etnika probíhala skupina dynamicky s různorodostí témat a postojů.

Participantka P2 s velkou hloubkou reflektoval prožitky a zkušenost osamělého člena. Sděloval zkušenost ze školního prostředí, ve kterém byl přítomen u vyloučení spolužáka odlišné národnosti z třídního kolektivu, podporovala zapojení ostatních členů skupiny v tématu.

Participantka P5 se aktivně zapojovala do skupinového tématu prostřednictvím negativních zkušeností ze svého okolí. Téma ochotně sdílela a vyjadřovala postoj k romské komunitě, ke které nemá negativní vztah, naopak k ní chová přátelské vazby.

Téma: „Násilí a agrese“

Datum: 10. 4. 2013

Časová dotace: 75 min

Počet klientů: 9

Přítomní participanti: P1, P2

Ilustrace facebookového profilu na flipchartovém papíře zacílovala vstup do skupinové práce prostřednictvím vytvoření imaginárního příběhu týrané ženy. Formou volných asociací se klienti mohli vyjadřovat k příběhu ženy, navrhnout postupy řešení.

Volné asociace povětšinou vedly k podpoře a doporučení řešení situace týrané ženy. Takto volený postup otevíral možnost sdílet se s náročným tématem, edukovat skupinu a zaměřit se prevenci v oblasti domácího násilí. Způsob a forma vstoupení do tématu klienty zaujala z důvodu využívání facebooku v každodenním životě. Náročnost tématu se odrazilo v emočním prožívání klientů

Participant P1 vyjadřoval výrazný nesouhlas s násilným chováním vůči ženám. Po celou dobu skupinové práce byl velmi emočně zaangažován. Prožíval pocity bezmoci a snažil se porozumět příčinám násilného chování. Výrazný projev vyjadřovaný ze strany P2 byl nepochopení. Porozumění emocím umožňovalo sdílet bezpečně názory a pohledy P2 k dané problematice.

Participant P2 taktéž vyjadřoval nesouhlas s násilným chováním z hlediska role muže ve společnosti. P2 projevil zájem o informace týkající se právní otázky, procesu řešení. Mimo fyzické týrání se velmi zabýval otázkou psychického týrání a jejími projevy, se kterými se setkal v prostředí školní docházky. Pracovník se snažil kontext s P2 mapovat a poskytnul základní informace o postupech v takto tíživé situaci.

Téma: „Vztahy a sex“

Datum: 6. 5. 2013

Časová dotace: 60 min

Počet klientů: 10

Přítomní participant: P1, P3

Ilustrace muže a ženy formou kresby umožnila zachycení práce ve skupině, ve které si klienti definovali svého ideálního partnera či partnerku z hlediska charakterových vlastností, vzhledu, chování.

V počátku se skupina zaměřovala na techniky malby a její docenění. Prostřednictvím vstupu pracovníků byl vytvořen prostor zachycující vlastní představu o partnerovi. Konfrontace mužských a ženských představ byla pro opačné pohlaví přínosem stejně tak, jako zamýšlení se nad svým ideálem v reálném životě.

U participanta P1 byla výrazná podobnost v kresbě mužské postavy s jeho vlastní osobou. Požadavky na ideální partnerku se zaměřují na tělesné proporce (vysoká, štíhlá, pohledná blondýna aj.), finanční zabezpečení, charakterové vlastnosti (optimista, ochotná, věrná aj.), praktické vlastnosti (pořádná, péče o domácnost a muže aj). P1 byl poskytnut zpětný náhled na vysoké požadavky v kontextu reálného prostředí, ve kterém se pohybuje.

Participant P3 nebyl schopen ideálního partnera definovat v oblasti požadavků na vztah a charakter ženy. Zabýval se praktickými dovednostmi (vaření, úklid, péče o domácnost, hospodaření s penězi aj.). I přes rozšíření možností úhlu pohledu pracovníkem, klient setrval ve své představě.

Téma: „Vztahy a sex“

Datum: 29. 5. 2013

Časová dotace: 65 min

Počet klientů: 7

Přítomní participant: P3

Vytvoření vizualizačních materiálů (obrazový materiál a reálné pomůcky např. antikoncepce, těhotenský test, menstruační vložky, tampony, kondomy aj.) jako prvotní cíl se transformoval do skupinové práce přesunutě z hlavních prostor zařízení do kontaktní místnosti a to na základě vlastní iniciativy klientů.

Na základě atraktivnosti tématu a neznalosti některých vizualizačních materiálů bylo zvoleno edukativní zaměření skupiny s prostorem pro sdílení zkušeností. Z průběhu skupinové práce byl patrný zájem o dané téma a aktivita ze strany klientů, kteří probírali i velmi intimní témata, čímž se projevila důvěra v pracovníky a přítomné členy.

Participant P3 projevoval zájem o předání informací a následnou diskusi. Bylo patrné, že se s tématy v takto úzké souvislosti doposud nesešel. V procesu se ukazovala názorová kolísavost, která bilancovala mezi dětským pohledem a zájmem dospívajícího. Vzhledem ke skutečnosti nejmladšího člena ve skupině mu na základě dětského pohledu byla dávána ostatními členy negativní zpětná vazba, kterou pracovník ošetřoval.

Téma: „Vztahy a sex“

Datum: 13. 6. 2013

Časová dotace: 60 min promítání + 15 min reflexe

Počet klientů: 4

Přítomní participant: P5

V rámci tématu byl klientům puštěn dokumentární film „Táta a tatka“ s homosexuální tematikou, který měl směřovat k závěrečné reflexi kontroverzního tématu - vztah a rodičovství homosexuálního páru. Během filmu klienti vykazovali výrazné

pocity odporu při pohledu na homosexuální pár. Tíživost a kontroverze vedla k úniku klientů z reflexe a znemožnila ji provést do hloubky.

Participantka P5 projevovала jako jediná ze skupiny vysokou míru tolerance k homosexuální problematice. Poukazovala na osobní přátelské vztahy s homosexuály. Rozvinutí tématu se nepovedlo pro aktuální nastavení skupiny a vážnost, kontroverznost tématu.

Téma: „Vztahy a sex“

Datum: 27. 6. 2013

Časová dotace: 90 min

Počet klientů: 14

Přítomní participanté: P3, P5

Ilustrace postavy muže a ženy umožnila zakreslení příjemných a nepříjemných míst na těle souvisejících s intimním životem. Chlapci a děvčata pracovali odděleně, což umožnilo pravdivé sdílení tématu a eliminaci ostychu. Zpětná reflexe již probíhala společně ve skupině, kde bylo opačné pohlaví konfrontováno s výsledkem. Atraktivnost tématu vyvolala přirozený zájem, aktivní účast, formulaci dotazů.

Participant P3 se během skupiny stavěl do role pozorovatele. Bylo pro něj obtížné zajistit si prostor ve skupině z důvodu přítomnosti zejména starších chlapců. Vůči starším klientům projevovал respekt a naslouchal zkušenostem. Téma pro něj mělo ráz spíše edukativní z důvodu nezkušenosti v partnerských vztazích. Zpětná vazba pracovníkovi na probírané téma byla sdělena pozitivně s projeveným zájmem o téma.

Participantka P5 v počátku skupiny pocíovala ostych z tématu. Potřebovala větší čas k aktivnímu zapojení. Zájem projevila při společné reflexi obou skupin, kde se aktivně zapojovala a sama kladla dotazy směrem ke skupině mužů. Výrazným faktorem otevřené komunikace byla z pohledu pracovníků přítomnost osob, se kterými má P5 blízké vazby.

7.4 Komparace individuální a skupinové práce

V závěru výzkumné sondy proběhlo srovnání vlivu individuální a skupinové práce na osobnostní změny participantů. Pro účel závěru výzkumné sondy byla zohledňována zjevná i skrytá zakázka klienta jako kritérium hodnocení vlivu. Pro ilustraci uvádím přehled v tabulce s následným komentářem a prognózou pro budoucí spolupráci.

Participant P1

Zjevná zakázka	Skrytá zakázka	Individuální práce	Skupinová práce
aktivní trávení volného času, poradenství na téma vztahy	udržet vztah ve vrstevnické skupině, práce na osobnostních hranicích	motivace k aktivnímu trávení volného času, mapování, zprostředkování náhledu, orientace ve vztazích, práce na nastavení osobnostních hranic (zpětná vazba)	začlenění do vrstevnické skupiny, zprostředkování náhledu na své požadavky, práce s vlastními hranicemi

Tabulka participant P1: vlastní zdroj

U Participanta P1 byla zjevná propojenost individuální a skupinové práce, která korelovala se zjevnou i skrytou zakázkou. Následkem práce lze spatřovat výraznou změnu v udržení vztahu a schopnosti klienta se samostatně začlenit do vrstevnické skupiny a zároveň je skupinou v rámci NZDM akceptován. Participant P1 se naučil v průběhu spolupráce akceptovat hranice ostatních klientů a však vlastní hranice jsou nadále pevné a striktní, neklesá náročnost P1 na svou osobu. Do budoucna by mohla být práce orientována podobným způsobem s větší důrazností na akceptaci svých pozitivních a především negativních stránek s tím spojenou prací na pozitivním sebepřijetí.

Participant P2

Zjevná zakázka	Skrytá zakázka	Individuální práce	Skupinová práce
aktivní trávení volného času, orientace ve volbě střední školy	rodinné vztahy, práce na osobnostních hranicích	zaměřená na výběr střední školy, motivace pro vyhledání návazných služeb	mapování osobnostních postojů a zkušeností z rodinného prostředí, práce na důvěře ve skupině, práce na osobnostních hranicích

Tabulka participant P2: vlastní zdroj

Zakázka týkající se volby střední školy byla naplněna v počátku spolupráce. Motivace pro využívání volnočasových aktivit v přirozeném prostředí klienta vedla k seberealizaci klienta v návazných službách, prostřednictvím zapojení se do basketbalového týmu. I přes zvědomení rizik spojených s přepjetím fyzických sil a snahu pracovat na osobnostních hranicích má proces změny pozvolný charakter z důvodů přílišné

zainteresovanosti sportem. Výrazným společným činitelem individuální i skupinové práce je neochota sdílet rodinná témata, do kterých klient vstupuje velmi ojediněle, častěji v rámci individuální práce při setkávání se pouze s pracovníkem. Pro následnou práci vidím smysl ve vytváření bezpečného prostoru v rámci individuální práce a postupné otevírání tabuizovaných témat v rodině, ve kterých může být skryta řada nevyřešených zakázek.

Participant P3

Zjevná zakázka	Skrytá zakázka	Individuální práce	Skupinová práce
aktivní trávení volného času	integrace participanta mezi vrstevníky, posilování komunikačních dovedností	zpětný náhled osobnostních hranic, trénink in vivo,	podpora participanta ³ v integraci a vytváření prostoru ve skupině, edukace, zpětný náhled

Tabulka participant P3: vlastní zdroj

V rámci NZDM je naplněna zjevná zakázka klienta. Postupem práce byl schopen P3 nahlížet na své chování vůči vrstevnické skupině, uvědomoval si svou roli. Rozvíjí komunikační dovednosti, které se snaží aplikovat v bezpečných tématech. Práce na jednotlivých cílech skryté zakázky neustále trvá. Pro budoucí spolupráci spatřuji jako důležité zachovat systematičnost v individuální práci, která se u P3 osvědčila jako žádoucí. Výrazný vliv v procesu změny vidím v bezpečném a důvěryhodném prostoru a dostatku pozornosti ze strany pracovníků v rámci individuálního procesu.

Participantka P4

Zjevná zakázka	Skrytá zakázka	Individuální práce	Skupinová práce
orientace v rodinné situaci zatížené rozvodem	oblast širších vztahů, práce s uvolněním tenze	emoční doprovázení, práce s akceptací, nové situace, hledání možností trávení volného času, práce s rodinnými příslušníky	začlenění do skupiny, prostor pro uvolnění napětí, zpětný náhled na chování ve skupině

Tabulka participantka P4: vlastní zdroj

Během spolupráce došlo k celkové stabilizaci P4 v oblasti rodinných vztahů. V rámci NZDM byl participantce P4 poskytnut prostor pro trávení volného času formou odpočinku a relaxace, která se ukázala žádoucí zejména v době přetíženosti P4 rodinnými problémy. Individuální a skupinová práce korelovala s volbou nástrojů práce, se zájmy participantky

P4. Práce na osobnostních změnách v oblasti širších vztahů postupovala obtížně (př. osobnostní rys závislosti), byla dlouhodobá. Vzhledem k obtížnosti zakázky bude nutné v budoucnosti kombinovat sociálně-terapeutický přístup pracovníka popřípadě pracovat s motivací participantky P4 ve využití následné psychoterapeutické péče.

Participantka P5

Zjevná zakázka	Skrytá zakázka	Individuální práce	Skupinová práce
volba brigády/zaměstnání, změna životního stylu	sebe přijetí, posílení sebejistoty	mapování silných a slabých stránek pro profesi, edukace a orientace v sociálním systému (dávky, úřad práce), edukace v oblasti zdravého životního stylu, práce s motivací	podpora sebedůvěry v rámci skupiny

Tabulka participantka P5: vlastní zdroj

Cíl zakázky v oblasti hledání práce nebyl naplněn, a však v současné době zakázka přetrvává. V procesu změny životního stylu došlo ke změně v aktivním trávení volného času (participantka P5 navštěvuje posilovnu, běhá). V důsledku změn dochází k podpoře prvků sebejistoty v oblasti vlastních schopností P5, čímž je zjevná propojenost individuální a skupinové práce. Ve skupině složené ze známých klientů se participantka P5 projevuje s jistotou a otevřeně. Pro následující spolupráci spatřuji důležité zaměřit se na oblast dodělání středoškolského vzdělání v kombinaci s brigádou.

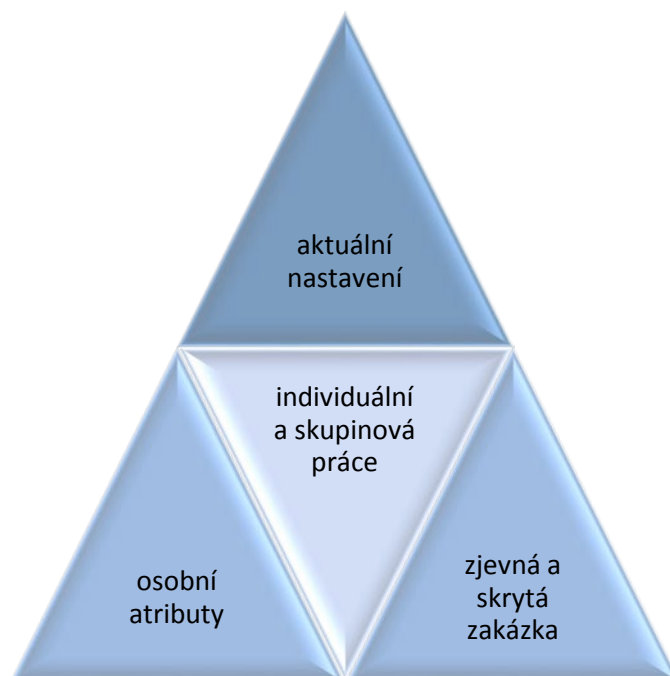
7.5 Závěr výzkumné sondy

Výzkumná sonda zohledňovala způsob, jakým lze pracovat na osobnostních změnách participantů. Z uvedeného vyplývá mimo práci na zjevné zakázce také důležitost detekce skryté zakázky a propojenost účelných nástrojů práce, které se odrážejí v rámci individuálního a skupinového procesu. V systému práce je žádoucí zohledňovat osobnostní atributy dospívajícího, principy a systém služby, ve kterém je nutné vhodně volit a obměňovat nízký (př. volnočasové aktivity) a vyšší práh služby (individuální poradenství, programy specifické prevence). Výzkumná sonda ukázala vhodnost využití širokého spektra nástrojů práce v rámci obou prahů.

Výzkumná sonda předkládá možnost systematické práce s cílovou skupinou po zohlednění specifík spojených s životem dospívajících a jejich osobnostních atributů.

V prostředí NDM Kolárka Kolín se ukázalo jako důležitý prvek spolupráce navázání důvěryhodného vztahu mezi pracovníky a klienty, který umožňuje motivovat klienta k využívání vyššího práhu služby a tím otevírat potřebná témata a pracovat na osobnostních změnách. Jako podpůrný faktor lze uvést dobrovolnost při účasti na aktivitách, které v sobě zohledňují složku nízkoprahovosti. Příkladem lze uvést neexistenci rigidního časového rámce ve srovnání s psychoterapeutickou skupinou, která má jasně danou časovou dotaci jeden a půl hodiny. Zároveň je nutné zohlednit aktuální nastavení cílové skupiny, která v určitých momentech může práci negovat (viz reflexe dokumentárního filmu). Akceptace aktuálního prožívání vede k uvolnění napětí ve skupině a podpoře motivace pro příští práci s klienty, která vyžaduje neustálý flexibilní přístup ze strany pracovníků. Specifikum motivace se projevuje také v procesu odhalení skryté zakázky a jejím zvědomování klientovi pracovníkem. Ze sondy je patrné nepravidelné využívání skupinové i individuální práce, do které vstupuje zmiňovaná motivace pro účast a fluktuace klientů a však neznamená nemožnost kontinuity a systematičnosti spolupráce.

Z výstupů výzkumné sondy vyplývá propojenost individuální a skupinové práce směřující k účelnému řešení zakázek participantů za předpokladu výše zmiňovaných specifik. Na míru úspěšnosti osobnostních změn klientů mají vliv aspekty, které lze znázornit pomocí následující struktury.

Takto zvolený systém zohledňuje vnímání prvků vstupujících do individuálního a skupinového procesu, čímž předjímá úspěšnost práce s cílovou skupinou.

7.6 Diskuse k výzkumné sondě

Výzkumník svou osobou ovlivňuje samotný proces výzkumné sondy, do které také nežádoucím způsobem vstupují určité proměnné (Miovský, 2006), které lze z pohledu výzkumné sondy aplikované v prostředí NZDM Kolín spatřovat v:

- subjektivita v procesu interpretace dat prostřednictvím pracovníků NZDM
- výzkumná sonda byla realizována pouze v jednom zařízení
- princip služby neumožňoval zajistit pravidelnou účast participantů ve skupinové práci

Z hlediska kvalitativního výzkumu prováděného v jednom zařízení NZDM, kde jsem výzkumnou sondu realizovala nelze výsledky generalizovat na jiné prostředí NZDM při práci s cílovou skupinou. Důvodem pro nemožnost výsledky generalizovat je unikátní způsob práce (viz třístupňový model práce), který doposud nelze najít v zařízení podobného typu a další specifika v podobě profesní odbornosti pracovníků, akceptace stylu práce ze strany klientů, vnější podmínky (financování, materiální zajištění, podpora ze strany vedení pro takto cílenou práci). Nastíněné závěry a způsob práce by mohly být inspirativní pro zařízení pracující s dospívajícími lidmi.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem teoreticky ukotvila nízkoprahová zařízení pro děti a mládež v kontextu principů, na kterých je služba postavena (nízkoprahovost) a které mají zásadní vliv v systému nabízených služeb. Přizpůsobení služeb nárokům cílové skupiny se zachováním formy nízkoprahovosti nevybočuje ze základního zacílení služby a zároveň umožňuje aplikovat různé způsoby práce (programy specifické prevence, interaktivní techniky, sociálně terapeutická práce aj.) V úvodních kapitolách jsem hovořila o období adolescence a charakteristice cílové skupiny z hlediska vývojových změn mimo jiné dle Eriksonova epigenetického diagramu. Neopomíjela jsem kontext sociálního prostředí, krizových a zátěžových situací spojených s obdobím adolescence. Teoretické ukotvení práce slouží k porozumění cílové skupině z hlediska bio-psycho-sociální stránky a umožňuje vnímat komplexní systém práce v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež.

Stěžejní část práce byla věnována mapování zkušeností s individuální a skupinovou prací v konkrétním prostředí NZDM Kolárka v Kolíně a zohledňovala úskalí a specifika, která se projevují při práci s dospívajícími v takto cíleném zařízení. Prostřednictvím výzkumné sondy v NZDM Kolín bylo možné ilustrovat propojenost individuální a skupinové práce a její vliv na osobnostní změny klientů. V závěru byl deklarován osobnostní posun u klientů NZDM související s koordinací postupů v individuální a skupinové práci.

Na základě výsledků výzkumné sondy se domnívám, že socio-terapeutický přístup pro práci s dospívajícími v nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež je žádoucí s ohledem na principy služby, osobnostní nastavení a aktuální situaci klienta (příp. skupiny klientů). Jako efektivní způsob spolupráce vidím kombinaci nízkého prahu s vyšším prahem, což se odráží ve skloubení hry jako nástroje navazování důvěrného vztahu a cílené systematické pomoci v rámci skupiny či individuální práce. Předpoklad profesního vzdělání a rozvoje formou dlouhodobých výcviků (např. v psychoterapii, v kontaktní práci a v jiných specializovaných seminářích, jež se zaměřují na osobnostní rozvoj pracovníků) je dle mého názoru důležitým atributem v práci s mladými lidmi. Profesionalizace služby takovýmto způsobem by mohla vést ke změně vnímání NZDM většinou společností ze statusu herny na kvalitně poskytované psychosociální služby věnující se mladým lidem.

Použité zdroje

1. BODLÁK, V. *Definice, standardy, akreditace a jak dál*. ÉTHUM, 2000.
2. ČERMÁKOVÁ, K., HOLEČKOVÁ, M. *Standardy kvality sociálních služeb – výkladový sborník pro poskytovatele*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008.
3. GIDDENS, A. *Sociologie*. Přel. Jan JAŘAB. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-124-4.
4. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 2 vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN: 978-80-7367-569-1.
5. HERZOG, A. Nízkoprahovost v praxi aneb jak pracovat s prahy. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
6. HERZOG, A. Strategie specifické sociální prevence rizikového chování v rámci nízkoprahové práce s mládeží. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
7. HERZOG, A. Individuální plánování v NZDM formou rozhovoru. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. Praha: ČAS, 2010. ISBN 978-80-86728-42-1.
8. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
9. HOŘAVA, R., HERZOG, A., KOTOVÁ, H. Průvodce pro realizaci programů specifické prevence v nízkoprahových klubech. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
10. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.
11. JANEBOVÁ, R. Sociální práce. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
12. JEDLIČKA, R. aj. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
13. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. akt. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 80-247-1284-9.

14. LIPNER, M. Potřeba socioterapeutických dovedností v kontaktní práci. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
15. KERN, H. aj., *Přehled psychologie*. Přel. Vladimír SMĚKAL. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-121-2.
16. KLÍMA, P., JEDLIČKA R., Sociálně pedagogická práce s dětmi a mládeží v tíživých životních situacích. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
17. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 6. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-922-4.
18. MACEK, P. *Adolescence*. 2. uprav. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
19. MATOUŠEK, O. aj., *Metody a řízení sociální práce*. 2.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-73-67-502-8.
20. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
21. *Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež*. Praha: Česká asociace streetwork, o.s., 2008.
22. PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-621-7.
23. RACEK, J., HERZOG, A. Fenomén NZDM, tedy nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
24. ROGERS, R. C. *Způsob bytí*. Praha: Portál, 1998. 296 s. ISBN 80-7178-233-5.
25. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 2. přepr. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-829-5.
26. SAK, P., SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.
27. STANÍČEK, J., SYROVÝ, J., HERZOG, A. Definování cílové skupiny v rámci pojetí práce zaměřené na člověka. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
28. STAVJANÍKOVÁ, M. Znaky cílové skupiny z hlediska adolescence. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.

29. STUHLÍKOVÁ, I. *Základy psychologie emocí*. 2 vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-282-9.
30. SVOBODA, M. Sociálně pedagogické přístupy v práci s „neorganizovanou mládeží“ v nízkoprahových zařízeních a otevřených klubech pro děti a mládež. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.
31. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
32. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-0956-0.
33. VODÁČKOVÁ, D. aj. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-342-0.
34. ZAHRADNÍK, M. Já – ty: Pracovník a klient v kontaktu – principy a východiska. *In Kontaktní práce: Analogie textů České asociace streetwork*. 2 vyd. Praha: ČAS, 2007. ISBN 978-80-254-4001-8.

Webové odkazy:

MCNEIL, B., REEDER, N., RICH, J. *A framework of outcomes for young people*. [online]. [cit. 2013-06-16]. Dostupný z WWW:

<http://www.cypnow.co.uk/digital_assets/Framework_of_Outcomes_for_Young_People_July_2012.pdf>.

SORHAINDO, A., FEINSTEIN, L. *The role of youth clubs in integrated provision for young people: An assessment of a model of best practice*. [online]. [cit. 2013-06-08]. Dostupný z WWW:

<<http://www.learningbenefits.net/Publications/DiscussionPapers/Youth%20Clubs%2007-05.pdf>>.

PAOLINI, G. *Youth Social Exclusion and Lessons from Youth Work*. [online]. [cit. 2013-07-01]. Dostupný z WWW:

<http://eacea.ec.europa.eu/youth/tools/documents/social_exclusion_and_youth_work.pdf>.

Zákony a vyhlášky:

Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádí zákon o sociálních službách.

Metodické manuály:

Metodika č. 1 Poslání, cíle, cílová skupina a principy služby NZDM Kolárka, 2013

Metodika č. 3 Jednání se zájemcem NZDM Kolárka, 2013

Metodika č. 4 Dohoda o poskytování služby NZDM Kolárka, 2013

Metodika č. 5 Plánování a průběh služby NZDM Kolárka, 2013

Metodický manuál Zážitekového programu NZDM Kolárka, 2013

Seznam příloh

Pro ilustraci uvádím materiály NZDM Kolárka Kolín, které se využívají v přímé práci s klienty. Materiály vytvořili pracovníci NZDM Kolárka Kolín pro potřeby práce s cílovou skupinou, které jsou v současné době zakotveny v metodickém a koncepčním materiálu služby.

Příloha č. 1 Třístupňový model práce

(Metodický manuál Zážitkového programu NZDM Kolárka, 2013)

Příloha č. 2 Vstupní dotazník NZDM

(Metodika č. 3 Jednání se zájemcem NZDM Kolárka, 2013)

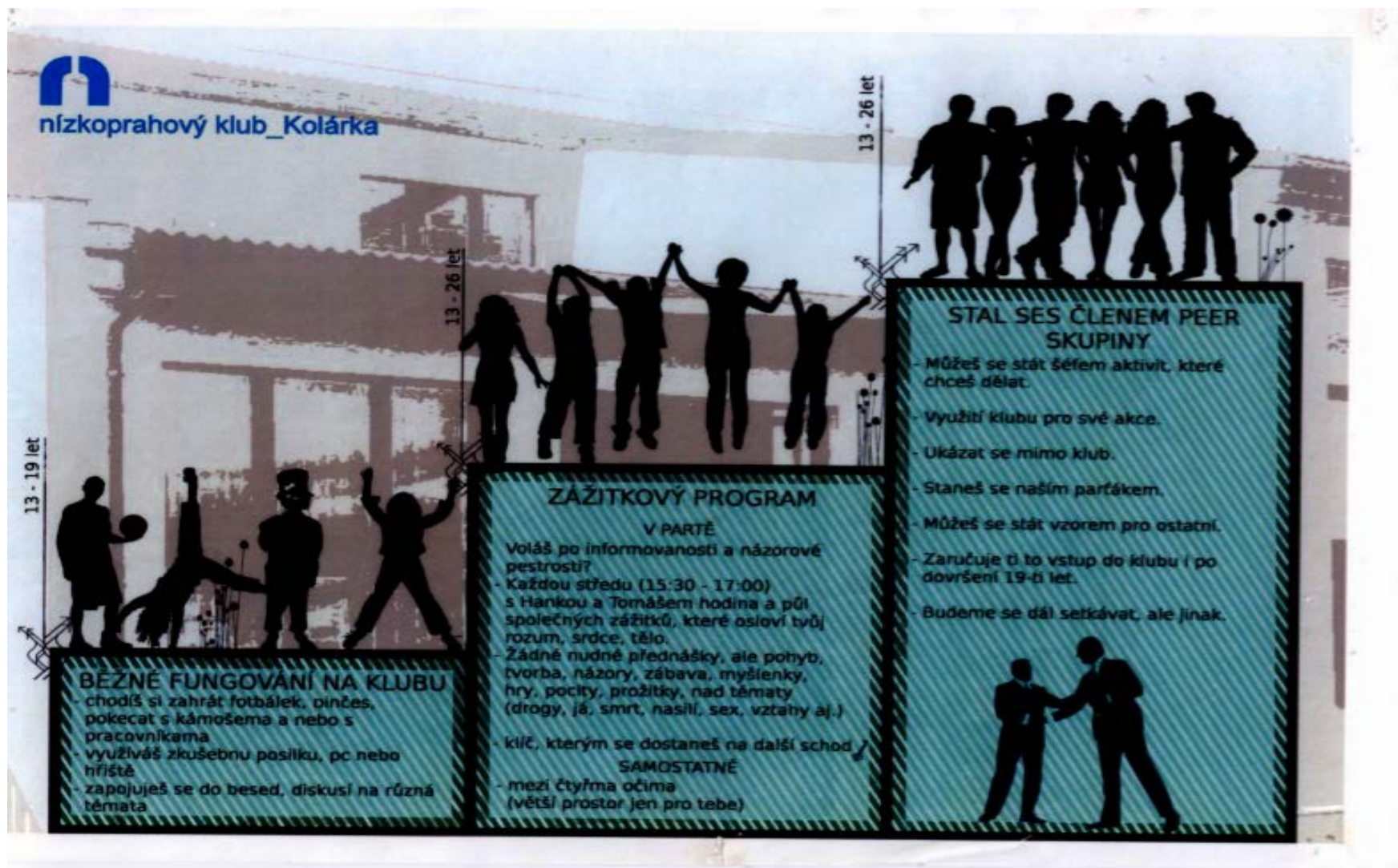
Příloha č. 3 Mapování potřeb

(Metodika č. 5 Plánování a průběh služby NZDM Kolárka, 2013)

Příloha č. 4 Plán podpory

(Metodika č. 5 Plánování a průběh služby NZDM Kolárka, 2013)

Příloha č. 1 Třístupňový model práce

VSTUPNÍ DOTAZNÍK

Kdy jsi poprvé přišel/a do klubu?

Tvoje přezdívka

Pohlaví žena muž Rok narození

Kde bydlíš (stačí město)

Chodím... Na základku
 Na učiliště nebo střední
 Na vyšší nebo vysokou

Mám... Zaměstnání
 Brigády

Jsem... Nezaměstnaný

Jak jsem spokojený?
 V dolní tabulce zatrhni políčko podle toho jak si spokojen. Když si nebudeš jistý, pracovník NZDM ti pomůže.

	Zcela spokojený	Velmi spokojený	Spíše spokojený	Nespokojený	Velmi zklamaný
Bydlení					
Zdraví					
Vztahy v rodině					
Vztahy s ostatními					
Péče o sebe					
Láska					
Sex					
Komíčky					
Pocit bezpečí, pohody					
Práce					
Peníze					

O co bys měl v klubu zájem?	Jaké téma tě zajímá?
☐ posilovna	☐ drogy, závislosti
☐ zkušebna	☐ vztahy, sex
☐ počítače	☐ volný čas
☐ hřiště	☐ škola
☐ poznávání nových lidí	☐ práce
☐ výjezdy a akce	☐ rodina
☐ informace, besedy	☐ zákony
☐ pokec s pracovníky	☐ násilí, rasismus
☐ jiné.....	☐ smysl života
	☐ jiné.....
Kolik času denně trávíš na počítači?	Kolik času denně trávíš venku?
☐ 0 h	☐ 0 h
☐ do 1 h	☐ do 1 h
☐ 1-3 h	☐ 1-3 h
☐ 3-5 h	☐ 3-5 h
☐ 5-7 h	☐ 5-7 h
☐ 7-9 h	☐ 7-9 h
☐ víc než 9 h	☐ víc než 9 h
Tvůj první dojem z klubu:	

MAPOVÁNÍ POTŘEB

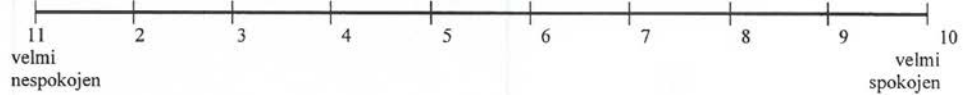
Nick:

Datum:

ŽIVOTNÍ DOMÉNY	OSOBNÍ DOMÉNY
<p><u>Bydlení</u></p> <p>Spokojenost % <input type="text"/> Přeji si spolupracovat*:</p>	<p><u>Osobní péče</u></p> <p>Spokojenost % <input type="text"/> Přeji si spolupracovat*:</p>
<p><u>Práce - finance</u></p> <p>Spokojenost % <input type="text"/> Přeji si spolupracovat*:</p>	<p><u>Zdraví/způsob života</u></p> <p>Spokojenost % <input type="text"/> Přeji si spolupracovat*:</p>

<p>Škola</p> <p>Spokojenost ^Δ ☐ Přeji si spolupracovat*:</p>	<p>Smysl a hodnoty (života, osobní ...)</p> <p>Spokojenost ^Δ ☐ Přeji si spolupracovat*:</p>
<p>Volný čas</p> <p>Spokojenost ^Δ ☐ Přeji si spolupracovat*:</p>	<p>Vztahy</p> <p>Spokojenost ^Δ ☐ Přeji si spolupracovat*:</p>

▪ ^Δ Jak jste celkově spokojen s jednotlivými oblastmi/doménami?

▪ ^Δ Na které z oblastí by si chtěl pracovat?

▪ * Na které z oblastí chceš spolupracovat tady s pracovníkem NZDM? Vyber z možností: ANO / NE / NEVÍM a doplňte do tabulky.

Vyplnil/psal pracovník
(při rozhovoru s klientem)

nízkoprahový klub_Kolárka

prostor^{OS}

PLÁN PODPORY

Název:

Datum:

1 Cíl: _____

Jednotlivé kroky

CO/JAK BUDU DĚLAT:	KDY:	S KÝM:	SPOLEČNÁ KONTROLA:
☐			
☐			
☐			
☐			
☐			

Jaké obtíže a překážky můžu potkat? Jak je můžu překonat?

Hodnocení

Datum/podpis:

Datum:

2 Cíl: _____

Jednotlivé kroky

CO/JAK BUDU DĚLAT:	KDY:	S KÝM:	SPOLEČNÁ KONTROLA:
☐			
☐			
☐			
☐			
☐			

Jaké obtíže a překážky můžu potkat? Jak je můžu překonat?

Hodnocení

Datum/podpis:

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora/ky: Bc. Hana Jelínková

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Specifika individuální a skupinové práce u dospívajících Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Kolíně

Počet stran (bez příloh): 69

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů české literatury a pramenů: 34

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 3

Počet internetových odkazů: 3

Vedoucí práce: Mgr. Antonín Klecanda

Rok dokončení práce: 2013

Evidenční list knihovny

Souhlasím s tím, aby má bakalářská/diplomová práce byla využívána ke studijním účelům.

V Praze, dne 30. 7. 2013

.....

Uživatel/ka potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto bakalářskou/diplomovou práci využiji ve své práci, uvedou ji v seznamu literatury a budou ji řádně citovat jako jakýkoliv jiný pramen:

Jméno, příjmení	Adresa	Datum	Podpis

**Posudek vedoucího diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: Bc. Hana Jelínková

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Specifika individuální a skupinové práce u dospívajících Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Kolíně

Vedoucí práce: Mgr. Klecanda Antonín

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 69

Počet stránek příloh: 6

Počet titulů v seznamu literatury: 34

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	X			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	X			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	X			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	X			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	X			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	X			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	X			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	X			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	X			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	X			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	X			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	X			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Návaznost kapitol a subkapitol

	X			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		X		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		X		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Empirická část práce je zaměřena na konkrétní zařízení v Kolíně, domníváte se, že závěry, ke kterým jste došla, můžete aplikovat i v jiných NZDM?
Jak moc se podle Vás liší jednotlivá NZDM v ČR?
Jsou podle Vás velké rozdíly mezi nízkoprahovými a „otevřenými“ kluby pro děti a mládež?
Výzkumná sonda se zaměřila na 5 konkrétních příběhů, dal by se její závěr zevšeobecnit pro následný kvantitativní výzkum?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Diplomová práce vychází z tříleté praxe studentky, která v ní uvádí mnohé zkušenosti z daného NZDM.
Individuální a skupinová práce v prostředí NZDM hledala dlouhou dobu své metodické a koncepční ukotvení. Postupně docházelo k profesionalizaci využívaných nástrojů sociální práce, které se staly standardními a efektivními postupy při práci s mladými lidmi. Přesto vnímání většinové společnosti vůči NZDM nepřekročilo ráz volnočasových aktivit pro „problémovou mládež“. V teoretické části studentka velmi zdařile shrnuje teorii z oblasti NZDM a zároveň popisuje období adolescence a to nejen z psychologického hlediska. Autorka se zabývá vývojovými úkoly, blíže specifikuje krize a zátěžové situace v období dospívání, čímž poukazuje na osobnostní atributy cílové skupiny.
Empirická část práce předkládá způsob práce v konkrétním zařízení v Kolíně, mapuje specifika, úskalí individuální a skupinové práce. Prostřednictvím výzkumné sondy si pokládá otázku, zda lze pracovat na osobnostních změnách klienta formou individuální a skupinové práce v prostředí konkrétního NZDM a propojit ji takovým způsobem, aby vedla k účelnému řešení problému klienta. Výzkumná sonda mi připadá velmi zdařilá, konkrétní zjištění a závěry jsou předkládány v kapitole 7.5.
Práci doporučuji k obhajobě.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: 1

Datum, podpis: 1.9.2013, Klecanda

Posudek oponenta diplomové práce na Pražské vysoké škole psychosociálních studií

Jméno a příjmení studentky: Bc. Hana Jelínková

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Specifika individuální a skupinové práce u dospívajících Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Kolíně

Oponent práce: Mgr. Lucie Vacková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 69

Počet stránek příloh: 6

Počet titulů v seznamu literatury: 37

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Vysvětlete základní principy nízkoprahových služeb.
- 2) Které typy krizí a zátěžových situací jsou spojeny s obdobím dospívání?
- 3) Objasněte podstatu procesu mapování klientových potřeb v NZDM.

Celkové zhodnocení (klady a nedostatky):

Autorka diplomové práce se zaměřuje na smysl, principy, poslání a rozšiřující nabídku možností odborného sociálního poradenství v podobě individuální a skupinové terapie, klientům Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Kolíně. Jedná se o kvalitativní případovou studii. Teoretická část DP je zaměřena na legislativní zakotvení této sociální služby, upřesňuje vztah k České asociaci streetwork, definuje období adolescence a vývojové úkoly dospívajících. V empirické části autorka předkládá kvalitativní výzkumné šetření v podobě 5 kazuistik adolescentů. Pokládá si otázku, zdali je možné pracovat na osobnostních změnách klientů právě formou skupinové a individuální terapie v kombinaci s individuálním plánováním. Výsledky šetření potvrdily autorčino očekávání. Zvolený přístup je inovativní, úspěšný a jednoznačně zvyšuje úroveň poskytovaných služeb v zařízeních NZDM.

Po stránce gramatické je DP v pořádku kromě několika drobných překlepů. K formální a obsahové stránce nemám žádné připomínky.

Oceňuji zejména šíři a hloubku zpracování předloženého tématu včetně inspirativního přínosu pro různé typy zařízení, jež pracují s dospívajícími lidmi. Doporučuji autorce DP publikovat a umožnit její rozšíření.

Vhodné by bylo i podložení zjištěných fenoménů kvalitativně-kvantitativním výzkumem např. v rámci doktorského studia.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 12. 9. 2013

Mgr. Lucie Vacková

